

DECIJONIJIET 2

**tal-Kunsill Nazzjonali tal-Isien Malti
dwar il-Kitba tal-Kliem mill-Ingliż fil-Malti
2018**

RAPPORT SHIH

Dawn id-Deċiżjonijiet
saru uffiċjali fil-11 ta' Diċembru 2018
bil-publikazzjoni tagħhom
fil-Gazzetta tal-Gvern
u qed jingħata moratorju ta' ħames snin
sa ma jindraw u jidħlu fis-seħħi
fil-11 ta' Diċembru 2023

Il-Kunsill Nazzjonali
tal-Isien Malti

kunsilltalmalti@gov.mt
www.kunsilltalmalti.gov.mt

KELMTEJN TAL-BIDU

Wara snin ta' ħidma u konsultazzjoni, il-Kumitat maħtur mill-Kunsill Nazzjonali tal-Isien Malti biex jistudja l-problema tal-kitba tal-kliem mill-Ingliż fil-Malti, ressaq dan ir-rapport bir-rakkmandazzjonijiet tiegħu lill-istess Kunsill għall-approvazzjoni. Fil-laqqha tad-9 ta' Marzu 2018, il-Kunsill approvah unanimament.

F'isem il-membri tal-Kumitat fiż-żewġ fażijiet tiegħu, nirringrazza lill-Kunsill tal-fiduċja li wera fina. Hajr ukoll lil dawk kollha li qasmu magħna l-fehma tagħhom fil-process intensiv ta' konsultazzjoni. Qisna l-fehma ta' kulħadd, imma minħabba n-natura tas-suġġett li kellna quddiemna, ma kienx hemm soluzzjoni waħda ideali u għalhekk kellna ninsġu flimkien sensiela ta' kompromessi li kemm jista' jkun jirrispettaw is-serjetà akademika u l-konsistenza, ir-regoli stabbiliti tal-kitba tal-Malti u li, fil-istess ħin, jirriflettu l-aspirazzjonijiet popolari murija mill-pubbliku.

Il-membri tal-Kumitat jistħoqqilhom il-gratitudni u l-apprezzament tagħna. Minkejja l-impenji professionali tagħna, sibna l-hin biex nistudjaw id-diffikultajiet involuti u niltaqgħu flimkien ħalli niżu l-fehmiet kollha li waslulna, nanalizzawhom u naslu għar-rakkmandazzjonijiet tagħna miġbura f'dan ir-rapport.

Hajr speċjali jistħoqqlu Dr George Farrugia, li kien is-Segretarju tal-Kumitat fiż-żewġ fażijiet tiegħu. Huwa ġabar bir-reqqa l-materjal kollu diskuss u għaġġnu flimkien f'test li serva bħala baži għal dan ir-rapport. Grazzi wkoll lill-Prof. Manwel Mifsud, li kellu sehem kruċjali fit-thejjija tal-abbozz finali tar-rapport, u lill-Prof. Ray Fabri, tal-kontribut lingwistiku u l-appoġġ qawwi tiegħu f'kull stadju tal-Kumitat tul-it-tmexxija tiegħu tal-Kunsill.

Wara t-tieni seminar pubbliku, l-abbozz finali ttella' fis-sit tal-Kunsill tal-Malti biex min ried, seta' jaġħti l-aħħar kummenti u suġġerimenti tiegħu. Fil-fatt, minkejja l-process twil ta' konsultazzjoni, reġgħu daħlu bosta kummenti li l-Kumitat fliehom bir-reqqa u, fejn ħass li kien meħtieġ, inkorporahom f'dan it-test aħħari li kien iffinalizzat u rivedut minn Dr George Farrugia, mis-Sur Thomas Pace, id-Direttur Eżekuttiv tal-Kunsill, u minni bħala l-Kap tal-Kumitat. Tfasslu wkoll numru ta' Mistoqsijiet Komuni mwiegħba bl-ghajjnuna ta' Dr Michael Spagnol.

Dan ir-rapport jingasam fi tliet partijiet: **Parti A** tiġib fiha l-punti ewlenin fil-qosor. Dawn, fil-prattika, huma r-rakkmandazzjonijiet tagħna dwar il-kitba tal-kliem mill-Ingliż. Kull punt għandu warajh ir-referenza għat-taqsimha tiegħu f'**Parti B** li hija r-rapport proprju f'aktar dettall. Fl-aħħar, f'**Parti C** nippresentaw il-qofol tad-Deciżjonijiet 2 f'tabella skematika bl-aktar punti generali.

Prof. Albert Borg

Kap tal-Kumitat dwar il-Kitba tal-Kliem mill-Ingliż fil-Malti

Kif jidher fid-dokument *Kronologija*, li kopja tiegħu hi mehmuża ma' dan ir-rapport, il-Kumitat li hadem fuq id-Deċiżjonijiet 2 l-ewwel kellu funzjoni konsultattiva u mbagħad waħda teknika. Il-kompożizzjoni tiegħu nbidlet, għalkemm mhux kompletament, biex tirrifletti dan. Hajr speċjali lill-membri taż-żewġ kumitati:

IL-KUMITAT KONSULTATTIV

Prof. Albert Borg (Kap), Dr George Farrugia (Segretarju), Carmel Azzopardi, Donna Borg, Dr Immanuel Mifsud, Mary Rose Mifsud, Steve Mifsud, Trevor Zahra u John Zammit.

IL-KUMITAT TEKNIKU

Prof. Albert Borg (Kap), Dr George Farrugia (Segretarju), Saviour Sam Agius, Dr Simone Inguanez, George Mifsud, Prof. Manwel Mifsud u Dr Michael Spagnol.

PARTI A

IL-PUNTI EWLENIN FIL-QOSOR

Għal spjega fit-tul ta' kull punt, ara t-taqsimiet korrispondenti indikati hawn taħt (fil-parentesi) minn Parti B.

1. Qabel ma wieħed juža kelma minn lingwa oħra, l-aktar fil-kitba, jiġura ruħu li ma jkunx hemm diġà kelma stabbilita fil-Malti li taqdiż tajjeb għall-istess tifsira, eż. ‘biljett/ċitazzjoni’ mhux ‘ticket’, ‘nieda/vara’ mhux ‘illonċja’. (1.1 u 1.2)
2. Mhux kull kelma li mal-ewwel daqqa t'għajnejn tidħrilna żejda bilfors tkun hekk, eż. ‘date’ (appuntament romantiku) u ‘data’ (tal-kalendarju), ‘tiċċettja’ (fuq l-internet) u ‘titħaddet’ (bil-fomm). (1.3)
3. Il-kriterju ewljeni li bih niddeċiedu jekk kelma daħlitx jew le fil-lingwa għandu jkun l-użu mifrux u l-ħtieġa tagħha fil-Malti. (1.4)
4. Kelma mill-Ingliz jista’ jkollha aktar minn pronunzja waħda fil-Malti. Jekk il-kittieb jagħżel li jiktibha la Maltija, din il-varjabilità għandha tkun irrispettata fil-kitba, eż. ‘kantin/kentin’, ‘maniġer/meniġer’. Il-kittieb għandu jkollu l-libertà jagħżel dik l-alternattiva li tesprimi bl-ahjar mod il-preferenza lingwistika tiegħu waqt li jżomm il-konsistenza fil-forma li jagħżel. (1.5 u 1.6)
5. Kull kelma mill-Ingliz li daħlet fil-Malti u qagħdet għar-regoli morfoloġiči tiegħu għandha tkompli tinkiteb la Maltija, ngħidu aħna, **nomi**: ‘kitla – ktieli’, ‘sors – sorsi’, ‘brejk – brejkijiet’ (tal-karozza); **verbi**: ‘fajjar – fajjarna – tfajjar – ifajru’, ‘startja – startajjana – tistartja – tistartjaw’; **aġġettivi/partiċipji**: “għaraxxjat/a/i”. Wieħed jinnota li hawn għandna forom differenti tal-istess nom jew tal-istess verb jew tal-istess aġġettiv/partiċipju. Għalhekk, ir-raġuni għaliex wieħed jikteb nom bħal ‘brejk’ la Maltija mhixiex għax juža l-verb korrispondenti ‘bbrejkja – jibbrejkja’ (derivazzjoni) imma għax il-plural tan-nom huwa adattat morfoloġikament: ‘brejk*ijiet*’ (inflessjoni). (5.1)
6. Tajjeb li tingħata preferenza lill-plural integrat ta’ nomi bħal ‘ċippa – ċipep’ (plural miksur), ‘ċans – ċansijiet’ (‘-ijiet’), ‘briksa – briksiet’ (‘-iet’), ‘sors – sorsi’ (‘-i’) (plural shiħ), u għalhekk fil-kitba tintuża l-forma Maltija tas-singular u l-plural tagħhom b’konsistenza. (5.1)
7. Għall-iskop ta’ dawn ir-regoli, il-plural mill-Ingliz ‘-s’ m’għandux jitqies awtomatikament bħala kriterju tal-integrazzjoni, għaliex inkella jiġi li l-biċċa l-kbira tan-nomi li wieħed juža fl-Ingliz ikun jista’ jqishom integrati fil-Malti bis-saħħha tiegħu. (5.2)
8. Meta l-kittieb iqis li xi nomi, li jieħdu biss is-suffiss tal-plural Inglijż ‘-s’, ikunu ndraw fis-sura Maltija tagħhom u/jew ma jitbegħdux viżwalment mill-forma Inglijża, jista’ jiktibhom la Maltija basta jwassal ħsiebu bl-ahjar mod u bl-inqas tfixxil għal min jaqra. Għalhekk, filwaqt li l-kittieb jista’ jagħżel li jikteb ‘kompjuter/s’ għax iqishom forom li ndraw la Maltija u lanqas ma jitbiegħdu viżwalment daqstant mill-forma Inglijża, jiddeċiedi li ma jiktibx ‘toilet/s’ la Maltija (jiġifieri, ‘tojlit/s’) għax iħoss li dawn il-forom ma ndrawx, jitbiegħdu mill-forma Inglijża u jdarrsu lil min jaqrahom. (5.2)

- 9.** L-għażla bejn il-kitba la Maltija jew la Ingliza ta' kliem, l-aktar nomi, mhux adattat morfoloġikament issir minn min ikun jikteb minħabba li mhux il-kliem kollu jippresta ruħu ndaqs biex jinkiteb la Maltija basta, fil-każ tal-istess nom, tinżamm il-konsistenza fil-kitba tas-singular u l-plural tiegħu. Biex nieħdu eżempju, jista' jkollna dawn il-possibilitajiet:
in-nom:	'scan - scans' jew 'skenn - skenns'
'scanner - scanners' jew 'skener - skeners'
'scanning' jew 'skening'
il-verb:	'skennja', 'niskennja', 'skennnjajt', eċċ.
in-nom verbali:	'skennjar'
il-partiċipju passiv:	'skennjat', 'skennjata', 'skennjati'
- (5.3 u 5.4)**
- 10.** Il-kliem kompost minn żewġ kelmiet għandu jitħalla miktub bl-Ingliz, eż. 'air conditioner' mhux 'erkondixiner'. **(5.5)**
- 11.** Il-kliem miktub bl-Ingliz m'għandux ikun immarkat, imma biex nilqgħu għal xi diffikultajiet li jistgħu jiltaqgħu magħhom it-tfal ta' età bikrija qed nirrakkomandaw li f'testi pedagoġiċi u/jew f'testi mmirati għalihom, il-kliem li jitħalla la Ingliza jista' jkun immarkat bil-virgoletti, bil-korsiv jew skont kif jidhirlu l-aħjar l-awtur jew il-pubblikatur. **(5.6)**
- 12.** Meta l-kittieb jiddeċiedi li jikteb kelma la Maltija, dan għandu jiktibha fonetikament kif tinstema' fil-Malti skont ir-regoli uffiċċiali tal-ortografija Maltija, eż. 'kompjuter' mhux 'komputer' jew 'cōmpjuter'. **(6)**
- 13.** Il-konjugazzjoni tal-verb mill-Ingliz tinbena fuq iz-zokk. Xi verbi li z-zokk tagħhom fl-Ingliz jispiċċa b'hoss konsonantali, min ikun jiktibhom bil-Malti jista' jsibha bi tqila biex jiddeċiedi jekk qabel il-'-ja' finali toqgħodx konsonanti singla jew doppja.
Għalhekk: **Verbi** li z-zokk tagħhom huwa b'sillaba waħda magħluqa u bil-vokali twila, eż. 'jillikja' u verbi li z-zokk tagħhom jispiċċa bis-semivokali (j, w), indipendentement min-numru tas-sillabi u mit-tul tal-vokali taz-zokk tagħhom, eż. 'slowwja', 'sprejjia', jinkitbu dejjem b'konsonanti singla qabel it-tarf 'ja'. **(6.1b (i) u (ii))**
- 14.** Bl-istess mod, **kliem ieħor** Ingliz, l-aktar nomi, b'sillaba waħda magħluqa u bil-vokali twila, jekk jinkiteb la Maltija ma jinkitibx b'konsonanti mtennija fit-tarf, anke meta jiżdiedu miegħu xi elementi oħra, eż. 'seat > sit - sits', 'team > tim - timijiet'. **(6.1b (iii))**
- 15.** **Verbi** li z-zokk tagħhom huwa b'sillaba waħda magħluqa u bil-vokali qasira, għajr il-verb li z-zokk tagħhom jispiċċa bis-semivokali (j, w), jinkitbu dejjem b'konsonanti mtennija qabel it-tarf 'ja', eż. 'ċċekkja', 'ġġoggja'. **(6.1b (iv))**
- 16.** Bl-istess mod, **kliem ieħor** Ingliz, l-aktar nomi, b'sillaba waħda magħluqa u bil-vokali qasira, jekk jinkiteb la Maltija jinkiteb b'konsonanti mtennija qabel it-tarf 'ja', anke meta jiżdiedu miegħu xi elementi oħra, eż. 'set > sett - settijiet - issettja', 'blog > blogg - bloggs - ibbloggja', 'bluff > blaff - ibblaffja'. **(6.1b (v))**
- 17.** F'każ li l-element miżjud ikun '-er', '-ing' jew '-is', jekk jinkiteb la Maltija, il-konsonanti mtennija ssir singla, eż. 'blogg' imma 'bloger', 'bbukkja' imma 'buking', 'swiċċ' imma 'swiċċis'. **(6.1b (v))**

- 18.** **Verbi** li fil-Malti l-mamma tagħhom jista' jkollha żewġ pronunzji differenti jistgħu jinkitbu b'żewġ modi differenti imma tajjeb li l-kittieb ikun konsistenti fl-għażla tiegħu, eż. ‘ppaniċċja/’ppaniċċja’, ‘bbaġiċċja/’bbaġiċċja’, ‘ppolixja/’ppolixxja’. (6.1b (vi))
- 19.** Il-kliem mill-Ingliż miktub la Maltija li jifforma l-plural tiegħu biż-żieda ta’ ‘-s’ f’tarf is-singular jibqa’ jinkiteb bis-‘s’ anke meta din tieħu l-ħoss ta’ ‘ż’, eż. ‘klabbs’, ‘bloggs’. (6.2)
- 20.** L-element ‘ex’ jista’ jibqa’ jinkiteb ‘ex’ u separat mill-kelma ta’ warajh, eż. ‘ex plejer’, ‘l-Ex President Joe Attard’, ‘ex prim ministru’, jew fonetikament ‘eks’ u separat mill-kelma ta’ warajh, eż. ‘eks plejer’, ‘l-Eks President Joe Attard’, ‘eks prim ministru’. Dan japplika wkoll meta l-element jintuża waħdu bħala nom, eż. ‘Ried jevita li jkellem lill-ex/eks tiegħu.’ (6.3)
- 21.** Il-kelma ‘extra’, li meta tintuża bħala prefiss tingħaqad mal-kelma ta’ warajha, għandha tinkiteb la Maltija ('ekstra') biex tkun evitata l-kitba ta’ żewġ sistemi differenti fl-istess kelma, eż. ‘ekstrakurrikulari’ (mhux ‘extrakurrikułari’). Għandha tinkiteb la Maltija wkoll meta tintuża f’sens aġġettivali, eż. ‘żejt taż-żebbuġa ekstra vergħni’ (extra virgin olive oil). Meta l-kelma ‘extra’ tintuża bħala nom tista’ tinkiteb la Ingliż jew la Maltija, eż. ‘Applikajt bħala extra/ekstra għall-film li qed jingħibed Malta.’ (6.3)
- 22.** Meta quddiem nomi komuni u titli ta’ persuni mill-Ingliż, li ma jinkitbux la Maltija jew li l-kittieb jagħżel li jħallihom miktubin bl-Ingliż tinhass il-ħtieġa tal-vokali tal-leħen, ortografikament din għandha tinkiteb haġa waħda man-nom jew mat-titlu: eż. ‘L-**I**spanner u l-**I**skateboard ma nistax insibhom.’
 ‘L-**I**speaker Joe Borg kien ma jiflaħx.’ F’każ li tinhass il-ħtieġa li dan il-kliem ikun immarkat minħabba l-istil tad-dokument li jkun se jidher fi (testi pedagoġiċi u/jew testi mmirati għal tfal ta’ età bikrija), il-vokali tal-leħen għandha ssegwi l-istess stil tal-bqija tal-kelma mmarkata.
 eż. i. fil-virgoletti: L-‘iscooter’ li xtratlu tgħidix kemm għoġbu.
 ii. bil-korsiv: L-*iscooter* li xtratlu tgħidix kemm għoġbu.
 iii. bil-grassett: L-**I**scooter li xtratlu tgħidix kemm għoġbu. (6.4)
- 23.** Fil-każ ta’ nomi propriji mill-Ingliż (bħal ismijiet ta’ paċċiżi jew postijiet, ditti, organizzazzjonijiet, programmi, akronimi li jinqraw bħala kelma shiħa, eċċ.) li ma jinkitbux la Maltija u li magħhom tinhass il-ħtieġa tal-vokali tal-leħen, din tinkiteb żgħira u l-isem jinkiteb b’ittra kbira:
 eż. ‘l-**I**Sprite’, ‘l-**I**Stergene’
 ‘l-**I**Sky Mountains’
 ‘l-**I**Splash and Fun’
 ‘l-**I**START (Strategic Arms Reduction Treaty)’
 L-ismijiet xjentifici u l-ismijiet ta’ pubblikazzjonijiet jinkitbu bil-korsiv (ara d-*Deciżjonijiet 1* (2.3 u 2.4)) u l-vokali tal-leħen tinkiteb żgħira u bil-korsiv ukoll:
 eż. ‘Fl-**I**Spanish Revolution, ktieb li domt naqrah ġimaginej, qrajt li kienu mietu eluf ta’ nies.’
 ‘l-**I**Streptococcus pneumoniae’
 Meta jinkiteb bl-id, l-isem xjentifiku jintuża b’sing taħtu, eż. l-*I*Stegosaurus ungułatus, filwaqt li l-isem ta’ pubblikazzjoni jinkiteb fil-virgoletti, eż. l-‘iSpanish Revolution’. (6.4)

- 24.** Quddiem kliem miktub mhux la Maltija niktu l-artiklu (jew il-prepożizzjoni mal-artiklu) skont kif illissnu, jiġifieri skont il-prinċipju fonetiku, eż. ‘**ix**-show’, ‘**ič**-chat’, ‘**is**-central heating’, ‘**fix**-shock absorbers’, ‘**fil**-Eurovision’.

Dan japplika wkoll għall-akronimi u l-inizjaliżmi, eż. ‘**il**-UNESCO/**I**-UNESCO’, ‘**is**-CMTU’, ‘**I**-RTK’, ‘**fl**-MUT’, ‘**bl**-SMS’.

(6.5)

- 25.** Wara kelma mill-Ingliz miktuba mhux la Maltija niktu skont l-aħħar ittra tagħha, jiġifieri skont il-prinċipju viżiv. Ghall-fini ta' din ir-regola l-ittra ‘y’ titqies bħala konsonanti: eż. ‘Biex jipprattikaw il-waterpolo **J**ridu jitħarrġu kuljum.’

‘It-trolley **il**-għid aħjar nibżgħu għalih.’

‘Melbourne **Il**um hija waħda mill-akbar bliest tad-dinja.’

‘Audrey **i**ppreferiet li tibqa’ d-dar.’

‘Ir-Renault **il**-ħadra qiegħda għall-bejgħ.’

‘Is-Sur Le Roux **ik**ollu jċedi postu fil-kumitat u s-Sinjorina Grzegorczy**k** **illum** se tidħol minflok.’

Dan japplika wkoll għall-akronimi u l-inizjaliżmi:

eż. ‘Jekk il-BBC **I**kun jinstema’ sew, nisma’ l-aħħarijiet fuqu imma mbagħad narahom fuq ir-RA **I**wkoll.’

(6.6)

PARTI B

IL-KITBA TAL-KLIEM MILL-INGLIZ FIL-MALTI

Din il-parti tar-rapport tinkledi dawn it-taqsimiet:

1. Daħla
2. Qabel id-Deċižjonijiet 2
3. Il-possibilitajiet ikkunsidrati
4. L-evalwazzjoni tal-alternattivi
5. Lejn soluzzjoni raġunata
6. Il-kitba bil-Malti tal-kliem mill-Ingliż

1. DAĦLA

1.1 L-Ingliż jidħol biss meta l-Malti ma jaqdiniex

Fid-dinja globalizzata tal-lum, m'hemmx dubju li l-Ingliż huwa wieħed mill-aktar ilsna influwenti u jaffettwa kemm il-lingwi ż-żgħar kif ukoll il-kbar. Din l-influwenza tiegħu tagħfas fuq kull qasam tal-ħajja, imma tinħass b'mod speċjali fl-oqsma tax-xjenza, it-teknoloġija u oqsma speċjalizzati ġoddha oħra.

Issa l-Malti, barra milli huwa lingwa żgħira u b'rīzorsi limitati, kien espost għal kuntatt mal-Ingliż matul l-aħħar mitejn sena, kuntatt li kulma jmur baqa' jitqawwa. Għaldaqstant kien naturali li l-Malti jikber u jiżviluppa bis-self dirett mill-kuntatt mal-Ingliż kif fi żminijiet oħra kiber u stagħna mir-riżorsi tat-Taljan u qablu tal-Isqalli. Illum nistgħu ngħidu li huwa kbir l-għadd ta' kliem li daħħal fil-Malti mill-Ingliż u li huwa tassew meħtieg.

L-importanti hu li qabel ma wieħed juža kelma mill-Ingliż jiġura ruħu li ma jkunx hemm digħà kelma stabilita fil-Malti li taqdiż tajjeb għall-istess tifsira, eż. ‘biljett’ jew ‘ċitazzjoni’ flok ‘ticket’, ‘naħmi torta’ flok ‘nibbejkja torta’. Jista’ wkoll jipprova jestendi t-tifsira ta’ xi kelma li digħa teżisti, eż. ‘leħha’ għal ‘flashcard’, jew anke jipprova jsawwar kelma mir-riżorsi lingwistiċi tal-Malti, eż. ‘stessu’ għal ‘selfie’ u ‘tisliba’ għal ‘crossword puzzle’.¹

1.2 Id-differenza fl-aċċettabilità bejn il-miktub u l-mitkellem

F'soċjetajiet li jhaddmu żewġ lingwi jew iżjed, huwa naturali li fit-taħdit ikun hemm l-indħil spiss ta' kliem u espressjonijiet minn lingwa waħda fl-oħra u bil-maqlub.

Għalkemm idealment il-kelliem għandu jkollu l-hila jfisser ruħu b'mod sħiħ b'kull waħda miż-żewġ lingwi, normalment il-kliem barrani jdarras inqas fit-taħdit milli fil-kitba, fejn wieħed aktarx ikollu iż-żejed ħin biex jiżen u jorqom l-istil tal-espressjoni tiegħu.

Għalhekk ikun tajjeb li wieħed jagħmel din id-distinzjoni u, l-aktar fil-kitba, joqgħod b'seba' ghajnejn biex ma jdeffix kliem Ingliż bla bżonn, eż. juža ‘nieda’ jew ‘vara’ flok ‘illonċja’.

¹ F'kuntest letterarju, awtur għandu jkollu l-libertà li juža kliem u espressjonijiet mill-Ingliż biex jirrappreżenta bl-aħjar mod id-diskors ta' karattri partikolari fil-kitba tiegħu.

1.3. Self žejjed u self meħtieġ

Wieħed irid iżomm f'moħħu li mhux kull kelma li mal-ewwel daqqa t'għajnej tidhrilna żejda, bilfors tkun hekk. Spiss jiġi li ż-żewġ kelmiet — il-kelma stabbilita fil-Malti u l-kelma missellha — ikunu qrib sewwa fit-tifsira imma kull waħda jkollha kuntesti li fihom tintuża hi u mhux l-oħra, u bil-maqlub. Kelma minn lingwa oħra bħal din altru li ma tkunx żejda, anzi huwa bis-saħħha ta' kliem bħal dan li l-lingwa tistagħħna u twessa' l-fruntieri tal-espressività tagħha, kif jidher f'dawn l-eżempji:

- ‘body’ (tal-karozza) vs ‘gisem’
- ‘mouse’ (tal-kompjuter) vs ‘gurdien’
- ‘iszejja’ (programm tal-kompjuter) vs ‘faddal’
- ‘tiċċettja’ (fuq l-internet) vs ‘tithaddet’ (bil-fomm)
- ‘date’ (appuntament romantiku) vs ‘data’ (tal-kalendaru)

Hemm ukoll kažijiet fejn il-kelma Ingliza tkun meħtieġa għaliex tkun qiegħda tfisser esperjenza ġdidha jew kunċett innovattiv, eż. ‘(mužika) rock’, ‘(saffar) offside’ u ‘(żarbun) unisex’.

1.4. L-integrazzjoni lessikali hija determinanti – I-ortografija ssegwi

Il-kriterju ewlieni li bih niddeċiedu kelma daħlitx jew le għandu jkun l-użu mifrux u l-ħtieġa tagħha fil-Malti, kif tfisser f'punt 1.3. Ladarba kelma tkun tissodisfa dawn iż-żewġ kundizzjonijiet, l-ortografija trid tipprovdilha mod xieraq ta' kif għandha tinkiteb.

1.5. Il-varjabilità li toħroġ mill-idjolett tal-kelliem

Kull kelliem għandu ġabru ta' esperjenzi u kuntati differenti minn dawk ta' kull kelliem ieħor, u dawn ikunu riflessi fl-espressjoni lingwistika tiegħu. Għalhekk mhux għaġeb li kelma jew espressjoni li jaċċetta kelliem, kelliem ieħor ikun għadu jqisha barranija. Lanqas huwa rari li kelma mill-Ingliz ikollha aktar minn pronunzja waħda.

Filwaqt li jista' jidher mixtieq li l-ortografija tfornejha dejjem b'deċiżjoni waħda u uniformi għal kull każ, jekk isir hekk tkun qiegħda ssir vjolenza fuq din il-varjabilità lingwistika, ħaġa li tkun ta' hsara għar-rikkezza tal-lingwa, eż. ‘kantin/kentin’ għal ‘canteen’ u ‘maniġer/meniġer’ għal ‘manager’. Dawn il-forom differenti tal-pronunzja huma acċettabbli t-tnejn fil-kitba u min jagħżel li jikteb dan il-kliem la Maltija għandu jkun konxju minn din il-ħaġa u konsistenti fil-kitba tiegħu.

1.6. Lejn ortografija aktar matura: l-għażla f'idejn min jikteb

Għar-raġunijiet imfissra qabel, wieħed m'għandux jistagħġeb jekk jara li f'xi kažijiet fejn teżisti din il-varjabilità, is-soluzzjoni mogħiġiha tkun tippermetti lill-kittieb l-għażla libera minn fost għadd ta' alternattivi. Dan jgħodd kemm għall-varjanti li għadna kemm semmejna f'punt 1.5 kif ukoll għal xi għażiż li se jissemmew ‘il quddiem f'dan ir-rapport. B'hekk il-kittieb ikollu l-libertà li jagħżel dik l-alternattiva li tesprimi bl-aħjar mod il-preferenza lingwistika tiegħu, waqt li kemm jista' jkun iżomm il-konsistenza.

2. QABEL ID-DECIJONIJIET 2

2.1 Il-qagħda uffiċjali

Skont iż-Żieda mat-Tagħrif li saret uffiċjali fl-1984 (ara pp. 11-13), kelma barranija titqies bħala Maltija meta tkun aċċettata u użata mill-poplu. Bis-saħħha ta' dan għandha tibda tinkiteb fonetikament, jiġifieri kif tinstema'.

Dan ifisser li, skont din ir-regola tal-Akkademja tal-Malti, qabel il-ħruġ tad-Deciżjonijiet 2, kellna niktbu la Maltija mhux biss kliem bħal ‘skorja’, ‘gowl’, ‘vann’, ‘gass’, ‘garaxx’, imma anke kliem bħal ‘aircraft carrier’, ‘bumper’, ‘snooker’, ‘high tension’, ‘air conditioner’, ‘hair dryer’, ‘jigsaw puzzle’, ‘eye shadow’, ‘cocktail’, ‘plumber’, ‘microwave’, suppost kellyu jinkiteb ‘erkraftkerjer’, ‘bamper’, ‘snuker’, ‘hajtenxin’, ‘erkondixiner’, ‘ħerdrajer’, ‘ġiksopażil’, ‘ajxedow’, ‘koktejl’, ‘plamer’, ‘majkrowejv’.

2.2 Fil-prattika

Fil-prattika, qabel il-ħruġ tad-Deciżjonijiet 2, il-problema li jippreżenta l-kliem Ingliz kienet qed issib aktar minn tweġiba waħda:

- i. Kien hemm min, l-aktar f'xi gazzetti, jipprova jagħti dejjem sura Maltija lill-kelma Ingliza, u jikteb kliem bħal ‘frikik’, ‘partajm’, ‘stejgħ’, ‘kowċ’, għal ‘free-kick’, ‘part-time’, ‘stage’, ‘coach’. Dawn il-forom spiss kienu qed ikunu fil-mira tal-kritika ta’ min ma jogħġibuhx.
- ii. Oħrajn kellhom it-tendenza li jħallu kollox għaddej, fis-sens li kull kelma mill-Ingliz iħalluha bil-kitba oriġinali, kultant mingħajr l-ebda indikazzjoni, eż. ‘Bħalissa għandna l-geyser u l-fridge bil-ħsara.’
- iii. Uħud kienu jiktbu ġertu kliem la Maltija iż-đa kliem ieħor kienu jħalluh bl-Ingliz, eż. ‘cooker’, ‘geyser’ imma ‘komputer’, ‘frigġ’.
- iv. Kien hemm min, fl-istess kelma juža sistema mħallta billi jżomm kull parti bl-ortografija tagħha, eż. ‘It-teamijiet Maltin sejrin tajjeb din is-sena.’ u ‘Qed ibiġħu l-jeansijiet bl-irħis.’
- v. Ma kinux jonqsu wkoll kitbiet li nistgħu nsejħulhom difettużi, fis-sens li, filwaqt li jidher li l-kittieb xtaq jikteb il-kelma kollha la Maltija, ma kienx jirnexxil jinqata’ għalkollox mill-kitba Ingliza, u jispicċċa jikteb b'ortografija li la tista' tgħidilha Maltija u lanqas ma ssejħilha Ingliza, kif jidher f'dawn it-tliet eżempji:
 - ‘xatter’ għal ‘shutter’ (miktuba b’t doppja minflokk b’t waħda kif tinħass)
 - ‘downuts’ għal ‘doughnuts’ (miktuba bil-vokali ‘u’ minflokk bil-vokali ‘a’)
 - ‘komputer’ għal ‘computer’ (miktuba mingħajr il-konsonanti ‘j’).

2.3 Il-ħtieġa ta’ deċiżjoni

Din l-inkonsistenza li tiġi mill-użu ta’ żewġ sistemi differenti fi ħdan kelma waħda ma tistax tkun ta’ fejda għall-istabilità u l-iżvilupp tal-Malti miktub. Fil-fatt, nistgħu ngħidu li dawk li jiktbu bil-Malti, ewlenin fosthom l-istudenti, l-ghalliema, l-awturi, it-tradutturi, il-ġurnalisti u l-pubblifikaturi, kienu ilhom juru t-thassib tagħhom dwar dawn id-divergenzi u wrew kemm-il darba x-xewqa li din il-problema tinstabilha soluzzjoni xierqa.

Il-Kunsill Nazzjonali tal-Isien Malti wkoll kien konxju minn din il-problema u sa mit-twaqqif tiegħu kien qiegħidha bħala priorità fost l-inċerzezzi li kellhom jitnaqqsu. B'dan il-għan, fl-2008 organizza seminar nazzjonali li għalih attendew 300 ruħ, u dwar dan is-suġġett ippubblika dokument għad-diskussjoni bil-fehmiet ta' 35 ruħ minn diversi oqsma marbuta mal-kitba tal-Malti, bħal lingwisti, awturi, pubblikaturi, tradutturi u għalliema (ara: *Seminar fuq il-kliem ta' nisel Ingliz fil-Malti - Dokument għad-diskussjoni: Innaqqsu l-Inċerzezzi 2, 2008*).

Wara din l-inizjattiva, il-Kunsill waqqaf Kumitat apposta biex, f'żewġ fażijiet ta' ħidma, jiġbor u jiżen il-fehmiet imfissra f'dak is-seminar u jfittex soluzzjoni li, filwaqt li tkun aċċettabbli lingwistikament, tkun ukoll tirrispetta l-aspirazzjonijiet tal-pubblika Malti. Għalhekk, minn żmien għal żmien il-Kumitat organizza laqgħat ta' konsultazzjoni, kemm formal i kif ukoll informali, ma' gruppi speċjalizzati, bħal għalliema, pubblikaturi, tradutturi, qarrejja tal-provi u oħrajn, biex jisma' l-fehmiet u s-suġġerimenti tagħhom.

Meta l-Kumitat wasal lejn it-tmiem tal-ħidma tiegħu, bi ftehim mal-Kunsill Nazzjonali tal-Isien Malti, fit-18 ta' ġunju 2016 organizza seminar nazzjonali ieħor (li xxandar ukoll dirett fuq l-internet bil-ħsieb li jilhaq lil kull min hu interessat fis-suġġett b'kull mezz) biex jagħti ħiġiel tal-konklużjonijiet tiegħu u jagħti l-aħħar opportunità lill-pubbliku biex juri fehimtu.

Dawk li attendew setgħu jagħtu l-opinjonijiet tagħhom fis-sessionijiet ta' diskussjoni li ġew organizzati waqt is-seminar. Dawk li ma setgħux jattendu, inkluži l-Maltin ta' barra, mhux biss setgħu jsegwu s-semnar direttament u l-filmat irrekordjat wara, talli ngħatilhom ukoll l-opportunità biex jibagħtu l-opinjonijiet tagħhom lill-Kunsill elettronikament jew bil-posta tradizzjonal. Dan ir-rapport jikkunsidra wkoll il-fehmiet kollha espressi f'dan l-aħħar stadju ta' konsultazzjoni. Il-Kunsill sodisfatt ħafna bis-sehem attiv u bir-reazzjonijiet tal-participanti kollha.

Messaġġ čar u konsistenti li kien qed jirċievi l-Kunsill tal-Malti, kemm minn dawn il-laqqħat ta' konsultazzjoni kif ukoll mill-biċċa l-kbira tal-pubbliku fil-mezzi ta' komunikazzjoni, kien li wieħed għandu jevita forom ta' kitba li jitbiegħdhu radikalment mill-kitba originali għax jaħsdū lill-qarrej bid-dehra stramba tagħhom u jtelfuh fil-process tal-qari tiegħu. Dan fid-dawl tas-sitwazzjoni bilingwi attwali, li fiha l-maġġoranza tan-nies huma familjari mal-lingwa Ingliza u qed jiľtaqgħu mal-kliem fil-forma ortografika Ingliza qabel ma jidhol fl-użu tal-Malti.

3. IL-POSSIBILITAJIET IKKUNSIDRATI

Il-kliem li jidhol fil-Malti mill-Ingliz għax ikun tassew meħtieq isib ruħu fost il-kliem Malti li l-kitba tiegħu hija digħi stabbilita. Billi fil-kitba tal-Ingliz normalment hemm distakk kbir bejn il-ħoss tal-kelma u l-kitba tagħha – distakk li huwa wisq iżgħar fil-każ tal-Malti – dan il-kliem jippreżenta sfida kbira biex jinflsa ruħu fit-test Malti. Din l-isfida tikkomplika ruħha minħabba li l-biċċa l-kbira tal-Maltin qed jiltaaqgħu ma' dan il-kliem fil-forma miktuba tiegħu fl-Ingliz ħafna qabel ma jidhol fil-Malti, ngħidu aħna minn fuq l-internet. B'hekk, il-kelma tkun laħqed indrat viż-walment u wieħed isibha bi tqila biex jaċċettaha f'xi sura differenti.

Meta kelma Ingliza tidħol fil-Malti, jidher li għandna tliet modi kif ninkorporawha fil-kitba Maltija. Hawnhekk se nagħtu fil-qosor il-punti favur u kontra kull mod, imbagħad l-aktar punti importanti se nelaborawhom fit-Taqsima 4.

- (a) Il-kelma niktbuha bl-ortografija Maltija għalkollox skont kif jippronunzjawha l-Maltin**
eż. ‘cans’, ‘jott’, ‘ħelikopter’, ‘tajer’, ‘pajp’, ‘ġins’, ‘spaner’, ‘bonit’, ‘ġimm’, ‘kruž’.

Punti favur

1. Il-Malti jibqa' jinkiteb b'sistema waħda.
2. Ir-rabta bejn il-ħoss u l-kitba tkun aktar diretta.
3. Min jikteb ma jkollux għalfejn jieqaf jagħżel bejn sistema u oħra.
4. Ikun aktar komdu minn ma jafx bl-Ingliz, sew jekk Malti jew barrani.

Punti kontra

1. Din is-sistema tnaffar lill-qarrej tal-Malti li jaf bl-Ingliz.
2. Sistema bħal din ittellef lil min ikun digħi jaf il-kelma bl-Ingliz fil-process tal-qari u l-kitba.
3. Jinħolqu varjanti ortografiċi ġodda minħabba l-kliem Ingliz li fil-Malti ha aktar minn pronunzja waħda, eż. ‘kantin/kentin’ għal ‘canteen’, ‘maniġer/meniġer’ għal ‘manager’, ‘ċampjin/ċempjin’ għal ‘champion’.
4. Hafna drabi tiċċajpar it-trasparenza tal-binja komposta tal-kelma jew tal-espressjoni Ingliza għal minn jaf bl-Ingliz, eż. ‘ġekħemer’ għal ‘jackhammer’, ‘erkondixiner’ għal ‘air conditioner’.

- (b) Il-kelma nħalluha bl-ortografija Ingliza għalkollox**

eż. ‘chance’, ‘yacht’, ‘helicopter’, ‘tyre’, ‘pipe’, ‘jeans’, ‘spanner’, ‘bonnet’, ‘gym’, ‘cruise’.

Punti favur

1. Il-kittieb jaqbad u jikteb il-kelma bl-Ingliz mingħajr ma jieqaf jaħseb kif se jiktibha bil-Malti.
2. Tkun xi tkun il-pronunzja tagħha fil-Malti, il-kelma Ingliza għandha dejjem kitba waħda diġà stabbilita.

Punti kontra

1. Il-Malti ma jibqax jinkiteb b'sistema waħda kif ilu jinkiteb sa mit-twaqqif tas-sistema uffiċċiali.
2. F'nofs kitba bil-Malti, il-qarrej isib kelma b'sistema ortografika differenti u din taf-tfixklu hu u jaqra.
3. Il-kittieb jiġi dahru mal-ħajt meta jkollu jikteb kelma li tinfletti b'element Malti (se jikteb ‘pipeijiet’ u ‘jissaveja l-file’?).

4. Min mhux familjari mal-Ingliż, sew jekk Malti jew barrani, se tiżdiedlu diffikultà oħra: il-ħtieġa li jkun jaf jikteb u jaqra bl-Ingliż.
5. Din is-sistema tista' tkompli l-użu indiskriminat ta' kliem Ingliż li ma jkunx meħtieġ għax fil-Malti digħi jkollna alternattiva tajba għaliex. Dan il-fatt jgħodd aktar fl-ambjent edukattiv fost studenti li jkunu għadhom qed jiksbu l-għarfien tal-vokabolarju tal-lingwa nattiva.

(ċ) Fil-kitba tal-Malti nħalltu ż-żewġ sistemi, il-Maltija u l-Ingliż, kemm (i) bejn kelma u oħra, kif ukoll (ii) fi ħdan kelma waħda

- (i)** bejn kelma u oħra, jiġifieri, billi jinkiteb la Maltija l-kliem Ingliż li ndara jinkiteb la Maltija u/jew jista' jinkiteb la Maltija bla diffikultà; il-bqija jibqa' jinkiteb la Ingliż ('čans', 'jott', 'helicopter/ħelikopter', 'tyre/tajer', 'pipe/pajp', 'jeans', 'spanner', 'bonnet', 'gym', 'cruise')

 Punti favur

1. Din is-sistema tippermettilek tagħmel distinzjoni bejn kelma li dwarha hemm qbil u kelma oħra li dwarha m'hemmx.

 Punti kontra

1. B'din is-sistema jkun hemm bżonn ta' lista stabbilita ta' kliem Ingliż li jinkiteb la Maltija. Lista bħal din mhix prattika għax il-kittieb irid joqgħod jiftakarha jew jikkonsultaha kull darba.
2. Lista bħal din trid tibqa' tkun aġġornata regolarmen.
3. Minħabba li fl-accettazzjoni ta' kelma bħala Maltija jidħol element qawwi ta' soġġettivit-ta, lista waħda tista' tkun diskriminatorja.
4. Min mhux familjari mal-Ingliż, ikunx Malti jew barrani, se tiżdiedlu diffikultà oħra: il-ħtieġa li jkun jaf jikteb u jaqra l-kelma bl-Ingliż.

- (ii) fi ħdan kelma waħda, jiġifieri, billi f'kelma waħda jitħalltu ż-żewġ sistemi flimkien ('*jistrikeja*', '*tixshootja*', '*chanceijiet*')**

 Punti favur

1. Iz-zokk tal-kelma Ingliż jibqa' jingħaraf immedjatament.

 Punti kontra

1. L-interpretazzjoni tal-istess ħoss (konsonanti jew vokali) b'żewġ sistemi differenti f'kelma waħda hija ta' tfixxil kemm għall-kittieb kif ukoll għall-qarrej. Ngħidu aħna, fil-kelma miktuba 'teamijiet' is-sekwenza 'ea' u l-ittra 'i' qed jagħtu l-istess ħoss.
2. Mhux ċar għandniex nirduppjaw l-aħħar konsonanti taz-zokk jew le f'xi każijiet, eż. 'jiġjack(k)ja', 'jiċċeck(k)ja'.
3. Min mhux familjari mal-Ingliż, sew jekk ikun Malti jew barrani, se tiżdiedlu diffikultà oħra: il-ħtieġa li jkun jaf jikteb u jaqra bl-Ingliż.

4. L-EVALWAZZJONI TAL-ALTERNATTIVI

Hawnhekk se nqisu u niżnu l-aktar punti importanti ta' kull waħda mit-tliet alternattivi msemmija fit-Taqsima 3.

(a) Il-kelma niktbuha bl-ortografija Maltija għalkollox skont kif jippronunzjawha l-Maltin

Żgur li m'hemmx sistema aħjar minn waħda li tibqa' dejjem konsistenti mar-regoli tagħha stess. Għaldaqstant, din l-għażla tista' tkun bażi tajba għas-soluzzjoni. Kliem bħal 'ċans', 'kitla', 'xelter', 'film', 'strajk', eċċ., jinfilsa ruħu tajjeb fil-kitba Maltija, imqar meta jkun ikkonjugat, eż. 'jiċċansjaw', 'iffilmjati', 'strajkjajtu', anke għaliex il-Malti kien diġà dara jilqa' fi ħdanu kliem mit-Taljan li integra tajjeb bħal 'iċċattja', 'ikkarga', 'indurati'.

Iżda, meta niġu għal kliem Inglijż (i) kompost minn żewġ kelmiet jew aktar, bħal 'windscreen', 'shock absorber', 'fire extinguisher' (li miktub la Maltija jiġi 'windskrin', 'xokebżorber', 'fajerekstingwixer'), jew (ii) kliem li fih l-ortografija titbiegħed sew mill-pronunzja tiegħu, bħal 'audition', 'pageant', 'wrap' (li miktub la Maltija jiġi 'odixin', 'peġġint', 'repp') is-sitwazzjoni ma tibqax daqshekk sempliċi. F'każijiet bħal dawn, il-qarrej/kittieb jidher li jirreżisti d-dehra ta' dan il-kliem miktub b'sura Maltija.

Diffikultà oħra hija li l-pronunzja tal-istess kelma Inglijża spiss tvarja skont l-esperjenzi differenti tal-kelliema. Dan naturalment jista' jwassal għal kitbiet differenti (varjanti) tal-istess kelma, eż. 'campjin/ċempjin', 'maniġer/meniġer', 'kantin/kentin'.

(b) Il-kelma nħalluha bl-ortografija Inglijża għalkollox

Jekk il-kliem kollu mill-Inglijż ikollna nħalluh fl-ortografija originali tiegħu, ikollna l-vantaġġ li l-kelma Inglijża tingħaraf mal-ewwel daqqa t'għajnej, għalkemm dan huwa vantaġġ għal min jaf jaqra l-Inglijż imma żvantaġġ għal min (Malti jew barrani) qed jaqra u jikteb bil-Malti u ma jafx bl-Inglijż.

Vantaġġ ieħor ta' soluzzjoni bħal din hu li l-kitba tkun diġà stabilita u, jippronunzjaha kif jippronunzjaha, il-kelma kulħadd se jiktibha bl-istess mod, apparti l-varjazzjoni fil-kitba li jista' jkollha fl-Inglijż stess, eż. 'doughnut/donut', 'cheque/check', 'yogurt/yoghurt/yoghourt'.

Mill-banda l-oħra, dan jirriżulta f'sistema mħallta li fiha:

- i. ikun hemm ittri jew sekwenzi ta' ittri barranin għas-sistema Maltija, eż. 'c' f'ċactus', 'y' f'yo-yo', 'ck' f'jack', 'th' f'toothpaste', 'ee' fi 'screen', 'sh' f'shock', 'tch' fi 'switch', eċċ.;
- ii. ħafna mill-ittri tal-alfabett, barra mill-valuri stabbiliti tagħhom fil-Malti, jitgħabbew b'għadd ta' l-sejjes oħra jew saħansitra jitilfu leħinhom, eż. l-ittra 'j' issa jibda jkollha wkoll il-valur tal-'għad Maltija [dʒ] ('jeans', 'jam'); l-ittra 'x' issa jibda jkollha wkoll il-valur ta' [ks] ('extra', 'taxi', 'ex'); l-ittra 'a' jibda jkollha wkoll il-valur ta' [ɛj] ('tape'), [ɛ] ('manager'), [ɪ] ('manager'). Xi drabi, xi ittri saħansitra jitilfu l-ħoss tagħhom, eż. il-'w' f'wrap', il-'k' f'knockout', eċċ.;
- iii. L-istess ħoss jibda jinkiteb daqqa b'ittra u daqqa b'oħra, eż. il-ħoss [dʒ] se jibda jinkiteb 'għi kliem bħal 'għilda', 'siġar' u 'gonna'; jew 'j' inkella 'g' fi kliem miktub la Inglijża bħal 'jumper' u 'manager'; il-ħoss [ʃ] se jibda jinkiteb 'x' fi kliem bħal 'xiber', 'kixef' u 'xeraq', u 'sh', 'ti' jew 'ci' fi kliem miktub la Inglijża bħal 'shock absorber', 'audition', 'technician'.

M'għandniex xi ngħidu, soluzzjoni bħal din tagħmilha prattikament impossibbli biex il-kliem, l-aktar il-verbi, jintegra meta jinfletti, eż. 'jiġi jack(k)ja l-karozza', 'jissaveja d-dokument', 'jikcoach ja t-tfal'.

Dan jista' jwassal għal kollass tal-kodiċi ortografika stabbilita sa mill-bidu tal-kitba uffiċjali tal-Malti.

(c) Fil-kitba tal-Malti nħalltu ż-żewġ sistemi, il-Maltija u l-Inglīza

Ma' din is-sistema jaqblu bosta għaliex jagħmel sens li kliem li ilu żmien meqjus parti mil-lingwa jieħu sura Maltija filwaqt li kliem li daħal m'ilux mill-Ingliz jibqa' jinkiteb la Ingliż. Hemm ukoll kliem li daħal reċentement li l-forma tiegħu toqgħod bla diffikultà għas-sura ortografika Maltija. Din għall-ewwel tista' tidher soluzzjoni ideali li tieħu l-aħjar taž-żewġ proposti l-oħra, (a) u (b).

Madankollu, kien ikun hekk kieku l-kelliema tal-Malti jaqblu lkoll perfettament fuq liema kliem daħal fil-Malti u liema le. Imma minħabba għadd ta' fatturi, bħalma huma l-forma partikolari tal-kelma, l-età u l-livell kulturali tal-individwu, u l-familjarità tiegħu mal-Ingliz fl-oqsma partikolari, kulħadd ikollu l-intuwizzjoni u l-fehma tiegħu dwar din id-distinzjoni. Minħabba f'hekk, b'din il-proposta jkun meħtieġ li tinhareġ lista uffiċjali tal-kliem li jitqies bħala parti mill-vokabolarju Malti u li għalhekk irid jinkiteb la Maltija. M'għandniex xi ngħidu, lista bħal din ma tistax tirrifletti l-għażiex li jidher imma x-xogħidha. Mhux biss, imma - minħabba fatturi bħaż-żieda fil-livell tal-gharfiex tal-Ingliz u l-iżviluppi lessikali f'tant oqsma ġoddha - din il-lista tkun trid tibqa' tiġi aġġornata minn żmien għal żmien.

Bejgħ ta' kejkijiet b'risq Puttinu Cares

Imtella Jannar 23, 2015

Din is-sena timmarka s-seba' sena konsektiva ta' din l-aktivita'. Din l-aktivita' nibbet f'id-Zurrieq fl-2009, meta grupp ta' koppiji ddecidew li jorganizzaw attivitā' żgħira ta' bejgħ ta' kejkijiet u helu biex jingħabru fondi għal Puttinu Cares, li dak iż-żmien kien qed jidher ill-tneji kien qed jidher imma x-xogħidha. Jidher imma x-xogħidha.

Aħbarjej Studju dwar ir-rimi tal-fliexken tal-plastik u l-bottijiet tal-aluminju

Minn Kris Gilson | 12/09/2015, 7:24 pm | 2 minuti qarri | A+ A-

FILMAT: Jinqaleb trakk tal-iskart ma' roundabout fil-Mosta

Imtella Settembru 9, 2017 - Agġornata 9 Ta' Settembru, 2017 5:03pm
Ritratt: Antonia Micallef, Maltese Roads Traffic Updates
Filmat: Joseph Mifsud

Futbol: Il-FIFA tikkunsidra li ma thallix aktar lill-klabbs jisilfu l-plejers

© It-Tieba, 10 ta' April 2018

Aktar persuni b'diżabilità jsibu impieg - Iċ-Chairman tal-KNPD sodisfatt

5. LEJN SOLUZZJONI RAĞUNATA

Ladarba l-ebda waħda mill-proposti msemmija ma tiprovdwa waħedha soluzzjoni sħiħa għal din l-isfida, ikun għaqli li nfittu s-soluzzjoni f'kompromess li – sa fejn ikun possibbli – jieħu l-aħjar ta' kull waħda.

5.1 Kliem li adatta ruħu għall-grammatika Maltija

Il-kliem li qagħad għall-grammatika tal-Malti jibqa' jinkiteb la Maltija. Dan ifisser li kull kelma mill-Ingliż li daħlet fil-Malti u qagħdet għar-regoli morfoloġiči tiegħu għandha tkompli tinkiteb la Maltija, ngħidu aħna:

nomi: ‘kitla – ktieli’, ‘sors – sorsi’, ‘brejk – brejkijiet’ (tal-karozza);

verbi: ‘fajjar – fajjarna – tfajjar – ifajru’, ‘startja – startajna – tistartja – tistartjaw’;

aġġettivi/participji: ‘ggaraxxjat/a/i’.

Wieħed jinnota li hawn għandna forom differenti tal-istess nom jew tal-istess verb jew tal-istess aġġettiv/participju, jiġifieri għandna relazzjoni inflattiva fi ħdan in-nom, il-verb jew l-aġġettiv/participju. Madankollu, ara wkoll punt 5.2 għan-nomi li jieħdu s-suffiss tal-plural ‘-s’.

Għalhekk, ir-raġuni għaliex wieħed jikteb nom bħal ‘brejk’ la Maltija mhijiex għax juža l-verb korrispondenti ‘bbrejkja – jibbrejkja’ imma għax il-plural tan-nom huwa adattat morfoloġikament (brejkijiet). Ir-relazzjoni derivattiva m’għandhiex tkun il-kriterju tal-kitba la Maltija. Il-firda bejn in-nom u l-verb hija importanti għax inkella jkollna każijiet fejn il-verb adattat jinkiteb la Maltija imma n-nom korrispondenti, li jkun jidher stramb miktub la Maltija, ma nkunux nistgħu neskluduh u jkollu jinkiteb bilfors la Maltija wkoll, eż. ‘ċċarġja l-batterija’ – ‘iċ-ċarġ (charge) tal-batterija wasal biex jispiċċa’, ‘ħhekkja s-sistema’ – ‘il-ħeke (hacker) intbagħha il-ħabs’.

Tajeb li tingħata preferenza lill-plural integrat ta’ nomi bħal ‘ċippa – ċipep’ (plural miksur), ‘ċans – ċansijiet’, ‘tim – timijiet’ (‘-ijiet’), ‘briksa – briksiet’ (‘-iet’), ‘sors – sorsi’ (‘-i’) (plural sħiħ), u għalhekk fil-kitba tintuża l-forma Maltija tas-singular u l-plural tagħhom b’konsistenza.

Għandna xi verbi adattati morfoloġikament li jikkorrispondu ma’ nomi (originarjament) propri. Dawn ukoll għandhom jinkitbu la Maltija filwaqt li n-nom proprio jibqa’ jinkiteb bl-Ingliż, eż. ‘tittwitja’ imma ‘Twitter’, ‘niskajpo’ imma ‘Skype’ u ‘ggugiljajt’ imma ‘Google’.

Jeżistu wkoll xi każijiet limitati ta’ nomi propri li minnhom jitnisslu aġġettivi. F’każijiet bħal dawn, il-kitba tal-aġġettiv issegwi d-drawwa digħi stabbilita fejn iż-żieda grammatikali biss tinkiteb la Maltija, eż. ‘Shakespearjan’, ‘Marxist’, ‘Stricklandjan’, ‘Ghanjan’ u ‘Curaçaojan’.

Għandna wkoll xi nomi li l-plural tagħhom huwa adattat morfoloġikament u għalhekk jinkiteb biss la Maltija (‘xorzijiet’, ‘ġinsijiet’ u ‘bwiez’), imma l-forma la Maltija tagħhom fis-singlar titbiegħed ħafna viżwalment mill-forma Ingliż u ddarras lil bosta (‘xorż’, ‘ġins’ u ‘buz’). F’dawn it-tliet każijiet wieħed jista’ jiddeċiedi li jħalli s-singlar miktub ukoll la Ingliż (‘shorts’, ‘jeans’ u ‘boots’).

5.2 Il-plural mill-Ingliż ‘-s’

Il-plural mill-Ingliż ‘-s’ illum jista’ jitqies bħala wieħed mill-plurali tal-Malti ladarba hemm kliem Malti li ma jiħux ħliefu, eż. ‘films’, ‘drinks’. Madankollu, dan il-plural m’għandux jitqies awtomatikament bħala kriterju tal-integrazzjoni, għaliex inkella jiġi li bis-saħħha tiegħu l-biċċa l-kbira tan-nomi li wieħed juža fl-Ingliż ikun jista’ jqishom integrati fil-Malti.

Jiġifieri, kliem bħal ‘computer’ u ‘toilet’ m’għandux jinkiteb bil-Malti sempliċiment bis-saħħha tal-plural ‘-s’ tiegħu. Iżda meta l-kittieb iqis li xi nomi bħal dawn ikunu ndraw fis-sura Maltija tagħhom u/jew ma jitbegħdux viżwalment mill-forma Ingliż, jista’ jiktibhom la Maltija.

Għalhekk, filwaqt li l-kittieb jista' jagħżel li jikteb 'kompjuter/s' għax iqishom forom li ndraw la Maltija u lanqas ma jitbiegħdu viżwalment daqstant mill-forma Ingliza, jiddeċiedi li ma jiktibx 'toilet/s' la Maltija (jiġifieri, 'tojlit/s') għax iħoss li dawn il-forom ma ndrawx, jitbiegħdu mill-forma Ingliza u jdarrsu lil min jaqrahom.² Il-kittieb huwa mħajjar jagħżel dejjem il-forma ortografika, la Maltija jew la Ingliza, li fil-fehma tiegħu twassal ħsiebu bl-aħjar mod u bl-inqas tfixkil għal min jaqra. Ara wkoll il-punt li jmiss.

5.3 Kliem li ma adattax ruħu għall-grammatika Maltija

Fil-każ tal-kliem, l-aktar nomi, li ma qagħadx għall-grammatika tal-Malti, il-kittieb għandu għażla bejn li jiktbu la Maltija jew la Ingliza għaliex mhux il-kliem kollu jippresta ruħu ndaqqs biex jinkiteb la Maltija. Filwaqt li xi nomi lill-qarrej ma jdarrsuhx meta jinkitbu la Maltija, tant li wħud minnhom ilhom li daħlu f'din is-sura, eż. 'ħelikopter' (helicopter) u 'kamera' (camera), oħra jnjo reżistenza għax idejqu u jtellfu kemm lill-kittieb kif ukoll lill-qarrej, eż. 'ċeting' (chatting), 'fawndejxin' (foundation), 'ħoki' (hockey), 'rowbot' (robot), 'slowgan' (slogan), 'smuti' (smoothie), 'suxi' (sushi), 'tajer' (tyre).

Terġa', din il-varjazzjoni hija soġġetta wkoll għal differenzi minn individwu għal ieħor għax tvarja skont il-livell tal-edukazzjoni, l-età u l-influwenzi kulturali. F'każijiet bħal dawn, il-kittieb għandu jħossu ħieles li jagħżel b'mod responsabbi l-kitba li tidhirlu l-aħjar fil-każ speċifiku filwaqt li jżomm il-konsistenza fl-għażla tiegħu.³

Madankollu, hemm xi kliem mill-Ingliż, bħal 'alkoħol', 'komik', 'plastik' u '(patata) maxx' li mhux adattat morfoloġikament fil-Malti. Maż-żmien dan aktarx indara miktub la Maltija u tkun ġhaġġa tajba li jibqa' jinkiteb hekk.

5.4 Il-konsistenza

F'dan kollu, importanti li fl-istess test tinżamm il-konsistenza fil-kitba tal-istess nom billi s-singular u l-plural jinkitbu t-tnejn la Maltija jew it-tnejn la Ingliza:

eż. 'Minħabba **klejm** qarrieqa l-kumpanija ttardjat fl-ipproċessar tal-**klejms** l-oħra.'
jew

'Minħabba **claim** qarrieqa l-kumpanija ttardjat fl-ipproċessar tal-**claims** l-oħra.'

F'każijiet bħal dawn, il-kittieb għandu juža jew 'klejm – klejms' jew 'claim – claims'.

² Kliem mill-Ingliż (anke jekk finalment mhux ta' nisel Ingliż), li għandu xi sing jew xi sinjal dijakritiku li ma jintużax fil-Malti, u li se jitħalla miktub fil-forma oriġinali, għandu jinkiteb kif niktbuh fl-Ingliż, eż. 'vis-à-vis', 'crêpe', 'pâté', 'frappé', 'née', 'raison d'être', eċċ. Bħala regola ġenerali, dan il-kliem m'għandniex nimmarkaw, imma jekk ikollna bżonn nużaww f'testi pedagoġiċi u/jew f'testi maħsubin għal tfal ta' età bikrija, l-awtur jista' jagħżel li jimmarkah. Ara wkoll punt 5.6.

³ Fl-eżamijiet, l-eżaminaturi għandhom ikunu konxji minn dan il-fatt u jaċċettaw iż-żewġ sistemi dment li tinżamm il-konsistenza mill-istudent/a fi ħdan l-istess kelma. Bl-istess mod, l-awturi u l-qarrejja tal-provi għandhom japplikaw il-kriterju tal-konsistenza.

Nota 1

Għalhekk, biex nieħdu eżempju ieħor, mill-istess zokk jista' jkollna:

in-nom:	'scan – scans' jew 'skenn – skenns' 'scanner – scanners' jew 'skener – skeners' 'scanning' jew 'skening'
il-verb:	'skennja', 'niskennja', 'skennjajt', eċċ.
in-nom verbali:	'skennjar'
il-participju passiv:	'skennjat', 'skennjata', 'skennjati'

5.5 Il-kliem kompost

Il-kliem kompost minn żewġ kelmiet jew aktar⁴ (eskuż dak li adatta ruħu grammatikalment, bħal 'trejdjunjoniżmu') għandu jitħalla miktub bl-Ingliz, eż. 'air conditioner' mhux 'erkondixinxer', 'part-time' mhux 'partajm', 'part-timer' mhux 'partajmer', 'roundabout' mhux 'rawndebawt', 'shock absorber' mhux 'xekebżorber', 'windscreen' mhux 'windskrin', 'online' mhux 'onlajn', 'broadband' mhux 'brodċbend', eċċ.

Eċċeżżjoni għal dan hija l-kelma komposta 'futbol' li maż-żmien il-forma tagħha miktuba la Maltija jidher li ndrat u għandha tibqa' tinkiteb hekk.

5.6 Il-qabża minn sistema għal oħra: nimmarkawha?

Minn dak li ntqal s'issa huwa ċar li f'test bil-Malti sejkun qed jintużaw żewġ sistemi ortografiċi differenti, imqar fl-istess frażi jew sentenza. L-użu ta' żewġ sistemi flimkien bla distinzjoni jista' jgħaddi l-messaġġ lil min ikun jikteb li jista' jieħu kliem minn lingwa oħra bla bżonn, mal-iċken diffikultà. Għal din ir-raġuni, f'dan ir-rapport qed ninsistu li nissellfu il-kliem biss meta ma jkollniex kliem ieħor nattiv li jaqdina.

Il-Kumitat maħtur mill-Kunsill tal-Malti ha ħsieb ježamina din il-kwistjoni b'testijiet empiriči u minnhom irriżulta li - għajr għat-tfal ta' età tassew żgħira - il-qarrejja ma tfixklux meta Itaqgħu ma' kliem missellef, miktub la Ingliza, li ma kienx immarkat, pereżempju, bil-virgoletti jew bil-korsiv. Ma' dan irridu nżidu wkoll is-sentiment miffrux li tfisser fil-konsultazzjoni pubblika li għamel il-Kunsill fejn ġareġ ċar li n-nies, b'mod ġenerali, jirreżistu dan it-tip ta' mmarkar.

Għalhekk, il-kliem miktub bl-Ingliz m'għandux ikun immarkat. Madankollu, biex nilqgħu għal xi diffikultajiet li jistgħu jiltaqgħu magħħom it-tfal ta' età bikrija, qed nirrakkomandaw li f'testi pedagoġiċi u/jew f'testi mmirati għalihom il-kliem li jidher la Ingliza jista' jkun immarkat skont kif jidher lu l-aħjar l-awtur jew il-pubblikatur. Soluzzjoni oħra tista' tkun li tiġi mmarkata biss l-ewwel okkorrenza tal-kelma missellfa.

⁴ Dan ma jgħoddx għal kliem bi prefissi bħal 'tele-' (f'"televixin/television") u 'ħeli-/ħeli-' (f'"ħeliport/heliport").

6. IL-KITBA BIL-MALTI TAL-KLIEM MILL-INGLIZ

Il-kitba la Maltija tal-kliem mill-Ingliz tista' tippreżenta xi diffikultajiet. Tant hu hekk li mhux l-ewwel darba li l-istess kelma nsibuha miktuba b'żewġ modi differenti jew iżjed.

Għaldaqstant, jekk il-kittieb ikun iddeċieda li kelma mill-Ingliz tkun tassew meħtieġa u jkun irid jiktibha la Maltija għax iħoss li ma titbigħedx viżwalment u ma ttellifx lil min jaqraha, jista' jirreferi għal dawn l-indikazzjonijiet li jistgħu jkunulu ta' fejda. Qabelxejn, għandu jżomm f'moħħu dan il-prinċipju ewljeni: li l-kelma jiktibha fonetikament kif tinstema' fil-Malti. Dan qed jingħad għaliex il-qarrej Malti jista' jkun ikkondizzjonat ħafna mill-forma ortografika Ingliza u jibqa' marbut magħħha. Għalhekk, ngħidu aħna, għal 'computer' għandna niktbu 'kompjuter' mhux 'kompjuter' jew 'compjuter'.

Minħabba l-kitba fonetika wieħed jista' jinnota xi bidliet li jkollhom isiru fil-passaġġ għall-forma Maltija. Uħud minn dawn il-bidliet ma jippreżentaw l-ebda diffikultà għal min ikun jikteb bil-Malti filwaqt li oħrajn jistgħu jqajmu xi dubji fil-kitba. L-aktar prominenti fost dawn se jiġu indikati hawnhekk bil-ħsieb li tinżamm l-uniformità sa fejn huwa possibbli u xieraq.

6.1 Il-kitba taz-zokk

Il-verbi mill-Ingliz ikollhom mamma (x'għamel hu) li normalment tispicċċa bit-tarf '-ja', eż. '**startja**', '**ffilmja**', '**xxuttja**'. Il-konjugazzjoni tal-verb tinbena fuq iz-zokk. Iz-zokk nistgħu nqisuh bħala dak li jibqa' meta nneħħu ż-żidiet kollha minn mal-mamma.

(a) Il-konsonanti fil-bidu taz-zokk tal-verb

L-irduppjar tal-ewwel konsonanti ta' verb ta' nisel barrani huwa mifrux fil-Malti. Dan l-irduppjar, fl-imperfett huwa regolari minħabba l-prefissi, eż. '**jippretendi**', '**niprogramma**', imma f'xi każijiet fil-perfett hemm tendenza li jsir fakultattiv, eż. 'huwa **ppretenda/pretenda**', '**pprogramma/programma**'.

(b) Il-konsonanti fit-tarf taz-zokk tal-verb

Xi verbi li z-zokk tagħhom fl-Ingliz jispiċċa b'ħoss konsonantali, min ikun jiktibhom bil-Malti jista' jsibha bi tqila biex jiddeċiedi jekk qabel il-'-ja' finali toqgħodx konsonanti singla jew doppja.

Għalhekk:

- Verbi li z-zokk tagħhom huwa b'sillaba waħda magħluqa u bil-vokali twila, eż. '**jillikja**' (to leak), '**jiffidja**' (to feed), u
- Verbi li z-zokk tagħhom jispiċċa bis-semivokali (j, w) indipendentement min-numru tas-sillabi u mit-tul tal-vokali taz-zokk tagħhom, eż. '**slowja**', '**sprejja**' jinkitbu dejjem b'konsonanti singla qabel il-'-ja'.

Mela niktbu: '**llikja**' (mhux '**lakkja**') u '**slowja**' (mhux '**sləwwja**'), eċċ.

Bl-istess mod:

- Kliem ieħor mill-Ingliz, l-aktar nomi, b'sillaba waħda magħluqa u bil-vokali twila, jekk jinkiteb la Maltija, jinkiteb ukoll b'konsonanti singla. Jibqa' jinkiteb hekk ukoll anke meta jiżdiedu miegħu xi elementi oħra, eż. 'seat > sit - sits', 'team > tim - timijiet'.

Nota 2

Hawn tajjeb infakkru r-regola 9 taž-*Żieda mat-Tagħrif* (1984) li tgħid li l-kliem li daħal mill-Ingliż, li fih il-vokali twal ‘i’ jew ‘u’, m’għandu qatt jinkiteb bil-konsonanti dghħajfin ‘j’ jew ‘w’ wara dawn il-vokali fl-istess sillaba. F’dan il-każ għandhom isegwu r-regoli normali tal-Malti, jiġifieri li biex niktbu s-sekwenzi ‘-ij-’ u ‘-uw-’ irid ikollna vokali warajhom.

Għaldaqstant, bħalma niktbu: ‘gid’, ‘ħin’, ‘twil’, ‘qasir’, ‘inklina’, ‘stima’ u ‘komodina’, niktbu: ‘tim’, ‘dizil’, ‘ħiter’, ‘miter’, ‘giżer’, ‘skrinja’, ‘iffidja’, ‘skija’, eċċ. Hekk ukoll, bħalma niktbu: ‘ful’, ‘kul’, ‘maħbub’, ‘tmun’, ‘studja’ u ‘kutra’, niktbu: ‘skuter’, ‘snuker’, ‘kju’, ‘kkujuja’, ‘bbuja’, ‘bbujar’, ‘żżumja/żzumja’, eċċ.

- iv. Verbi li z-zokk tagħhom huwa b’sillaba waħda magħluqa u bil-vokali qasira, għajr il-verbi msemmija f’punt 6.1 (b)ii, eż. ‘ċċekkja’, ‘ppakkja’, ‘ssettja’, ‘ċċettja’, ‘bbukkja’, ‘bblaffja’, ‘tippja’, ‘ġġoggja’ u ‘stokkja’,

jinkitbu dejjem b’konsonanti mtennija qabel it-tarf ‘-ja’.

Ladarba kliem b’sillaba waħda magħluqa u bil-vokali qasira, eż. ‘minn’, ‘kull’, ‘qatt’, ‘rikk’, u kliem ieħor b’sillaba finali magħluqa u aċċentata, eż. ‘kulħadd’, ‘kuntatt’, ‘ingann’, jinkiteb ukoll b’konsonanti mtennija (jew b’żewġ konsonanti differenti jew aktar, eż. ‘kissirt’, ‘ma ġawwadtx’, ‘skart’),

bil-istess mod:

- v. Kliem mill-Ingliż, l-aktar nomi, b’sillaba waħda magħluqa u bil-vokali qasira, jekk jinkiteb la Maltija, jinkiteb b’konsonanti mtennija anke meta jiżdiedu miegħu xi elementi oħra, ngħidu aħna:

- b’konsonanti mtennija: ‘set > sett’, ‘gas > gass’, ‘lot > lott’, ‘van > vann’, ‘fan > fann’, ‘skip > skipp’, ‘cheque > čekk’, ‘block > blokk’, ‘truck > trakk’, ‘tip > tipp’;
- b’elementi miżjudha: ‘vann > vannijiet’, ‘blokk > blokka’, ‘sett > ssettjat’, ‘gass > gassijiet’, ‘xokk > jixxokkja’, ‘skroll – skrollja’, ‘tipp > tipps – ttippja’, ‘blogg > bloggs – tibbloggja’.

Eċċeazzjoni

Il-konsonanti mtennija ssir singla meta l-element miżjud ikun ‘-er’, ‘-ing’ jew ‘-is’, eż. ‘blogg’ imma ‘blogger’, ‘ħħekkja’ imma ‘ħeker’, ‘bbukkja’ imma ‘buking’, ‘flaxxja’ imma ‘flaxing’, ‘sett’ imma ‘setting’, ‘swiċċ’ imma ‘swiċis’, ‘frigġ’ imma ‘frigġis’, eċċ.

Nota 3

Fil-Malti z-zokk tal-kelma jista’ jidher f’aktar minn sura waħda fil-kliem imnissel minnu:

eż. Malti Semitiku: ‘raħal/raħl-’ (‘raħal’, ‘raħli’); ‘fisser/fissr-’ (‘fisser’, ‘fissru’); ‘kiser/kisr-/ksir-’ (‘kiser’, ‘kisret’, ‘ksirna’).

Malti Rumanz: ‘divid-/diviż-’ (‘ddividia’, ‘diviżjoni’); ‘popol-/popl-’ (‘popolazzjoni’, ‘poplu’).

Bil-istess mod, familja ta’ kliem mill-Ingliż tista’ tkun irrappreżentata minn zokk li jkollu aktar minn sura waħda kif jidher fl-eżempji mogħtija qabel.

vi. Għandna wkoll verbi oħra, aktarx b'iżjed minn sillaba waħda, li z-zokk tagħhom fl-Ingliz jišpiċċa wkoll b'ħoss konsonantali, eż. ‘to panic’, ‘to budget’ u ‘to polish’. Dawn fil-Malti l-mamma tagħhom jista’ jkollha żewġ pronunzji differenti skont il-kelliem.

Hemm min jitfa’ l-aċċent tal-kelma fuq l-ewwel sillaba u allura z-zokk jinstema’ b’konsonanti waħda fit-tarf:

eż. *ippanikja* (jip~~panik~~panikkja, nip~~panik~~panikkjaw, *ippanik*jajtu)

ibbaġitja (jib~~baġit~~baġittja, jib~~baġit~~baġittjaw, *ibbaġit*jajna)

ippolixja (jip~~polix~~polixxja, tip~~polix~~polixxjaw, *ippolix*jajna)

Hemm min iwaqqqa’ l-aċċent fuq it-tieni sillaba u jqawwi l-ħoss tal-aħħar konsonanti:

eż. *ippanikkja* (jip~~panik~~panikkja, nip~~panik~~panikkjaw, *ippanikk*jajtu)

ibbaġittja (jib~~baġit~~baġittja, jib~~baġit~~baġittjaw, *ibbaġitt*jajna)

ippolixxa (jip~~polix~~polixxja, tip~~polix~~polixxjaw, *ippolixx*jajna)

F’każijiet bħal dawn, jistgħu jinkitbu ż-żewġ varjanti imma tajjeb li l-kittieb ikun konsistenti fl-għażla tiegħu.

6.2 Il-plural ‘-s’

Xi kliem mill-Ingliz jifforma l-plural tiegħu biż-żieda ta’ ‘-s’ f’tarf is-singular, eż. ‘film – films’, ‘kompjuter – kompjuters’.

Din tibqa’ tinkiteb ‘-s’ anke meta tieħu l-ħoss ta’ ‘ż’, eż. ‘klabbs’ mhux ‘kla**bbż**’ u ‘bloggs’ mhux ‘b**loggeż**’.

Bl-istess mod niktbu ‘friġis’ mhux ‘friġiż’.

6.3 Il-kitba ta’ ‘ex’ u ‘extra’

L-element ‘ex’, fis-sens ta’ xi ħadd li kien jokkupa xi kariga, professjoni jew pożizzjoni u issa m’għadux, fil-Malti jista’:

- i. jew jibqa’ jinkiteb ‘ex’ u separat mill-kelma ta’ warajh,
eż. ‘ex plejer’, ‘ex ministru’, ‘ex spettur’, ‘ex għalliema’, ‘ex prim ministru’,
‘I-Ex President Joe Attard’, eċċ.
- ii. jew jinkiteb fonetikament ‘eks’ u separat mill-kelma ta’ warajh, eż. ‘eks plejer’, ‘eks
ministru’, ‘eks spettur’, ‘eks għalliema’, ‘eks prim ministru’, ‘I-Eks President Joe Attard’, eċċ.

Għalhekk, dan l-element jiżdied mal-lista ta’ disa’ elementi li jixbhu l-prefissi msemmija f’punt 3.2.2.4 tad-Deċiżjonijiet 1 li ma jingħaqdux mal-kelma ta’ warajhom, jiġifieri, ‘aġent’, ‘assistant’, ‘deputat’, ‘gran’, ‘kap’, ‘viċi’, ‘prim’, ‘sekond’ u ‘terz’.

Meta l-element ‘ex’ jintuża waħdu bħala nom jista’ jinkiteb ukoll ‘eks’, eż. ‘Ried jevita li jkellem lill-ex/eks tiegħu.’

Il-kelma ‘extra’, li meta tintuża bħala prefiss tingħaqad mal-kelma ta’ warajha (ara d-Deċiżjonijiet 1 (3.2.2.1)), għandha tinkiteb la Maltija (‘ekstra’) biex tkun evitata l-kitba ta’ żewġ sistemi differenti fl-istess kelma, eż. ‘ekstrakurrikulari’ (mhux ‘extrakurrikulari’). Għandha tinkiteb la Maltija wkoll meta tintuża f’sens aġġettivali, eż. ‘żejt taż-żebbuġa ekstra verġni’ (extra virgin olive oil).

Meta l-kelma ‘extra’ tintuża bħala nom tista’ tinkiteb la Ingliza jew la Maltija, eż. ‘Applikajt bħala extra/ekstra għall-film li qed jingħibed Malta.’

6.4 Il-kitba tal-vokali tal-leħen

Meta quddiem nomi komuni u titli ta' persuni mill-Ingliż, li ma jinkitbux la Maltija jew li l-kittieb jagħzel li jħallihom miktubin bl-Ingliż tinħass il-ħtieġa tal-vokali tal-leħen, ortografikament din għandha tinkiteb ħaġa waħda man-nom jew mat-titlu:

eż. ‘L-**I**spanner u l-**I**skateboard ma nistax insibhom.’

‘L-**I**speaker Joe Borg kien ma jiflaħx.’

F’każ li tinħass il-ħtieġa li dan il-kliem ikun immarkat minħabba l-istil tad-dokument li jkun se jidher fih,⁵ il-vokali tal-leħen għandha ssegwi l-istess stil tal-bqija tal-kelma mmarkata.

eż. i. fil-virgoletti: L-‘iscooter’ li xtratlu tgħidix kemm għoġbu.

ii. bil-korsiv: L-*iscooter* li xtratlu tgħidix kemm għoġbu.

iii. bil-grassett: L-**I**scooter li xtratlu tgħidix kemm għoġbu.

Fil-każ ta' nomi propriji (bħal ismijiet ta' pajjiżi jew postijiet, ditti, organizzazzjonijiet, programmi, akronimi li jinqraw bħala kelma sħiħa, eċċ.) li ma jinkitbux la Maltija, il-vokali tal-leħen tinkiteb żgħira u l-isem jinkiteb b'ittra kbira:

eż. ‘l-**I**Sprite’, ‘l-**I**Stergene’

‘l-**I**Sky Mountains’

‘l-**I**Splash and Fun’

‘l-**I**Spice Girls’

‘l-**I**START (Strategic Arms Reduction Treaty)’

L-ismijiet xjentifiċi u l-ismijiet ta' pubblikazzjonijiet jinkitbu bil-korsiv (ara d-Deċižjonijiet 1 (2.3 u 2.4)) u l-vokali tal-leħen tinkiteb żgħira u bil-korsiv ukoll:

eż. ‘Fl-**I**Spanish Revolution, ktieb li domt naqrah ġimägħtejn, qrajt li kienu mietu eluf ta' nies’.

‘l-**I**Streptococcus pneumoniae’, ‘l-**I**Staphylococcus aureus’, ‘l-**I**Stephanotis floribunda’

Meta jinkiteb bl-id, l-isem xjentifiku jintuża b'sing taħtu, eż. l-*iStegosaurus ungułatus*, filwaqt li l-isem ta' pubblikazzjoni jinkiteb fil-virgoletti, eż. l-‘iSpanish Revolution’.

6.5 Il-kitba tal-artiklu u l-prepożizzjonijiet quddiem kliem u taqsiriet bl-Ingliż

Quddiem kliem miktub la Ingliża niktbu l-artiklu (jew il-prepożizzjoni mal-artiklu) skont kif illissnu, jiġifieri skont il-principju fonetiku.

eż. ‘**I**x-show’, ‘**I**c-chat’, ‘**I**s-Celtic’, ‘**I**x-shuttle’, ‘**I**s-central heating’, ‘**I**ll-United’, ‘**I**ll-union/**I**-union’.

‘L-interpretazzjoni **ta’/t'**Albert tagħmel aktar sens.’

‘Rajt **'I** Yvonne imma **'I** Eucharist ma rajtux.’

‘**B**'cassette bħal dan m'int se tagħmel xejn.’

‘Dan il-ħoss qisu **ta'** helikopter.’

‘**Fi** cubicle minnhom kien hemm żewġ interpreti.’

‘**Ma'** dishwasher ġdid qed jagħtu sett platti.’

‘Fit-triq kien hemm riħa **ta’/t'**exhaust taqsam.’

‘Kelli l-ħsara **fix**-shock absorbers.’

‘Tgħidix kemm kienet tidher elegant **bil**-blouse li kellha.’

‘**Fil**-Eurovision ta' din is-sena kien hemm ħafna kanzunetti sbieħ.’

⁵ Infakkru li l-immarkar jista' jsir f'testi pedagoġiċi u/jew f'testi maħsubin għal tfal ta' età bikrija. Dwar dan, ara punt 5.6.

Dan japplika wkoll għall-akronimi u l-inizjaliżmi:

- i. I-akronimi (taqsira li tinqara bħala kelma waħda): 'il-UNESCO/**I**-UNESCO', 'in-NASA', 'ir-RAI', 'il-WHO' (meta tinqara bħall-kelma Ingliza 'who').
- ii. I-inizjaliżmi (taqsira li tinqara ittra ittra): 'id-WHO', 'is-CMTU', 'l-RTK', 'il-UHM'.
- eż. 'B'GPS qadim m'aħniex se naslu fil-post li nixtiequ.'
- 'F'SMS minnhom qalli li ma tantx kien jiflaħ.'
- 'Qabbadt il-komputer **ma** UPS ieħor.'
- 'Fl-istudju tagħha waslet **sa/s'**LSE.'
- 'Daħħal membru **fl**-MUT.'
- 'Daħlu membri **fil**-GWU.'
- 'Bghatt ir-rapport **il**-UHM.'
- 'Ma tantx ħdimit **bil**-UPS li tajtni.'
- 'Dan il-filter hu **ta/t'a/c** ta' karozza oħra.'
- '**Bi**-SMS li bagħtitli kompliet ħawditni.'

6.6. Il-kitba wara kliem u taqsiriet bl-Ingliz

Is-sistema ortografika tal-Malti hija magħġuna minn bosta princiċpiji differenti, fosthom il-princiċju fonetiku, fonoloġiku, etimoloġiku, morfoloġiku, u viživ.

Il-princiċju viživ jintuża, fost l-oħrajn, meta niktbu l-artiklu mingħajr il-vokali tal-leħen wara kliem li jispicċċa 'għu' jew 'għi', pereżempju, 'jitolgħu **t**-tarag', 'il-friegħi **l**-ġodda'.

Wara kliem bħal dan li ġej lanqas ma niktbu l-vokali tal-leħen minkejja li fit-taħdit insemmgħuha eż. 'nistgħu **n**kunu', 'nibqgħu **n**sibu', eċċ. Hekk ukoll niktbu 'jistgħu **j**kunu', 'jitolgħu **w**koll', eċċ.

Minkejja li fil-bidu tal-kelma li tiġi wara, illissnu /ɪ/ u /ʊ/ rispettivament. F'dawn il-każijiet kollha ma nimxu mal-princiċju fonetiku iżda mal-kitba tal-vokali li naraw fit-tarf tal-kelma li tiġi qabel. Bl-istess mod, għalhekk, wara kliem mill-Ingliz miktub mhux la Maltija niktbu skont l-aħħar ittra tiegħu, jiġifieri skont il-princiċju viživ. Għall-fini ta' din ir-regola l-ittra 'y' titqies bħala konsonanti.

eż. 'Jekk jiġi Pawlu, il-brandy **i**kun aħjar li ddaħħlu ġewwa.'

'Biex jipprattikaw il-waterpolo **j**ridu jitħarrġu kuljum.'

'L-istudenti li ġew għal-lecture **w**rew ħegġa kbira.'

'Il-mewġa qalbet id-dingħi **u**koll.'

'It-trolley **il**-ġdid aħjar nibżgħu għalihi.'

'Il-cassette **l**-qadim qiegħed fil-kaxxa.'

'Il-pineapple **'l** hadd ma tagħmel ħsara.'

'It-threeply **ill**um ma tantx għadu jintuża għal din l-għamara.'

'Melbourne **ll**um hija waħda mill-akbar bliest tad-dinja.'

'Oħti u Charlene **j**morru l-iskola flimkien.'

'Audrey **y**ppreferiet li tibqa' d-dar.'

'Lil Laurent **i**dejqu l-istejjer tal-biża'.'

'Simon **'il** hadd m'għaraf.' (kemm jekk ippronunzjata /sɪ'mɔ/, kif ukoll jekk ippronunzjata /səjmɪn/)

'Irene **I**bieraħ ma ġietx.' (kemm jekk ippronunzjata /ɪ'rɪn/ kif ukoll jekk ippronunzjata /ɪ're:nə/)

'Ir-Renault **il**-ħadra qiegħda għall-bejgħ. (kemm jekk ippronunzjata /rə'nɒlt/ kif ukoll jekk ippronunzjata /rə'nɒ:/)

'Meta morna l-Ingilterra żonna Beaulieu **w**koll imma Lympne **j**kollna mmorru darb'oħra għax ma kellniex ħin biżżejjed.'

'Is-Sinjura Featherstonehaugh **il**bieraħ ma ġietx u s-Sur Lescroart **ill**um ma jiflaħx.'

'Is-Sur Le Roux **i**kollu jċedi postu fil-kumitat u s-Sinjorina Grzegorczyk **ill**um se tidħol minfloku.'

Dan japplika wkoll għall-akronimi u l-inizjaliżmi:

eż. ‘In-NAT **O** Ilum m’għadhiex forza b’saħħitha daqs qabel.’

(kemm jekk ippronunzjata /'nejtōw/ kif ukoll /'nē:tō:/)

‘Oħti daħlet membru fil-GW **U** Ibieraħ u żewġha daħal membru fl-MUT/fil-MUT **illum.**’

(kemm jekk MUT hija ppronunzjata ittra ittra kif ukoll jekk ippronunzjata bħala fraži,

jiġifieri ‘Malta Union of Teachers’)

‘Jekk il-BBC **I**kun jinstema’ sew, nisma’ l-aħbarijiet fuqu imma mbagħad narahom fuq ir-RAI **wkoll.**’

‘Niltaqgħu fil-5:00 pm **illejla.**’

‘Int mhux fl-10:15 am **ukoll** kellek tiġi?’⁶

6.6.1 Il-ġustifikazzjoni għal din l-għażla

Mill-eżempji kollha mogħtija hawn fuq jidher čar li għall-prattiċità, ikun aħjar jekk jintuża l-principju viżiv. Dan minħabba li:

- i. dan il-principju digħi jintuża b'mod frekwenti fir-regoli tal-ortografija Maltija (kif ġie spjegat f'punt 6.6);
- ii. ježistu ismijiet li jkollhom aktar minn pronunzja waħda;
- iii. ježistu ismijiet li l-pronunzja tagħhom ma tkunx daqstant magħrufa;
- iv. ta' spiss niltaqgħu ma' akronimi jew abbrevjazzjonijiet li ma nkunux nafu kif illissnuhom (jew li nistgħu llissnuhom b'aktar minn mod wieħed), jiġifieri jekk hux ittra ittra, kelma sħiħa jew bħala fraži;
- v. dan il-principju jiffaċċilita wkoll l-implementazzjoni ta' ċekkjatur elettroniku.

Ġhaldaqstant, f'dawn il-każijiet il-principju viżiv joħloq uniformità ortografika u jnaqqas l-inċerteżzi fil-kitba kemm għal min ikun qed jikteb kif ukoll għal min ikun qed jikkoreġi jew jitgħalleml il-Malti.

6. Meta fit-tarf ta' kelma jew fraži ma jkunx hemm ittra iżda numru li normalment nippronunzjawn bl-Ingliz, napplikaw il-principju fonetiku, jiġifieri niktbu skont kif illissnu n-numru jew in-numru fil-fraži, kif jidher f'dawn l-eżempji:

‘Il-kanzunetti tat-Top **20** Ibieraħ niżżejjilhom bħala mp**3** **wkoll.**’ (għax normalment illissnu /'twentri/ u /empri'tri/)

‘Fuq TVM **2** xxandar *Home Alone* **4** il-ġimġha l-oħra.’ (għax normalment illissnu /tu/ u /fɔ:r/)

Din id-deċiżjoni ssegwi d-drawwa li nimxu magħha fil-każ tan-numri mlissnin bil-Malti, jiġifieri niktbu ‘Fl-2008 **r**restawraw in-niċċa (għax illissnu ‘fl-elfejn u tmienja’) u fl-2018 **i**ddeċidew li jduru l-faċċata tal-każin’ (għax illissnu ‘fl-elfejn u tmintax’).

MISTOQSIJET KOMUNI

DECIJONIJIET 2

1. Kull kelma mill-Ingliż nista' nibda nužaha fil-Malti?

Le. L-ewwel għandi nara hemmx kelma oħra stabbilita li nużaw fil-Malti u li taqdini tajjeb għall-istess tifsira. Jigifieri:

MA NUŽAX

Qata' t-tickets għal-logħba.
Xtrajt it-presents kollha tal-Christmas.
In-neighbours tagħna mill-aħjar.

NUŽA

Qata' I-biljetti għal-logħba.
Xtrajt ir-rigali kollha tal-Milied.
Il-ġirien tagħna mill-aħjar.

2. Imma dan dejjem jgħodd?

Mhux fil-kuntesti kollha. Il-kliem mill-Ingliż ġieli nkunu neħtiġuh għax ikollu tifsira speċifika, eż: 'X'inihi d-data tal-lum?' **mhux** 'X'inihi d-date tal-lum?'

imma

'Ilbieraħ kellu date.' **mhux** 'Ilbieraħ kellu data.'

3. Allura I-kliem mill-Ingliż kif se niktbu?

Bir-regoli tal-1984, il-kliem barrani li jitqies Malti kellu jinkiteb kollu kif jinhass, jiġifieri kliem bħal 'air conditioner', 'plumber' u 'microwave' kellu jinkiteb 'erkondixiner', 'plamer' u 'majkrowejv'. Iżda hekk, kif jinhass, dan il-kliem idarras lil ħafna u jfixkel fil-qari. Għalhekk, il-Kunsill tal-Malti, wara konsultazzjoni wiesgħa ma' nies minn setturi differenti, wasal għad-Deċiżjonijiet 2 bi tliet tarġiet:

TARĞA 1

Kelma mill-Ingliż għandha tinkiteb la Maltija meta tintgħaġ mal-grammatika tal-Malti, skont ir-regoli uffiċjali tal-kitba, bħal meta tingħata plural ('dixx > dixxijiet', 'sors > sorsi', 'ċippa > ċipep') jew issir verb ('strajkja', 'ċċarġja', 'pparkja').

TARĞA 2

Kliem kompost minn żewġ kelmiet jew aktar ('volleyball', 'part-time', 'fire extinguisher') għandu jitħalla bl-Ingliż.

TARĞA 3

Kliem mill-Ingliż, li la hu magħġun fil-grammatika u lanqas hu kompost, jista' jitħalla kif inhu ('screen', 'ground', 'cooker') jew jinkiteb la Maltija ('skrin', 'grawnd', 'kuker') skont il-preferenza ta' min jikteb, basta jkun konsistenti fil-kitba.

Nota: Il-kliem mill-Ingliż miktub kif jinhass la Maltija, xi drabi jindara ('alkoħol', 'kompjuter', 'plastik'). imma drabi oħra jitbiegħed viżżejjant u jaġi ittelef lill-qarrejja ('hockey > ħoki', 'cruise > kruż', 'wrap > repp'). F'dawn il-każijiet, min jikteb huwa ħieles li jagħżel b'mod responsabbi l-forma li jixtieq u jkun konsistenti fiha.

4. Għaliex l-għażla tħalliet f'idejn min jikteb u ma saritx lista tal-kliem li għandu jithalla bl-Ingliz u ta' dak li għandu jinkiteb bil-Malti?

Il-kelliema mhux dejjem jaqblu bejniethom jekk kelma għandhiex tinkiteb bil-Malti jew titħallieq bl-Ingliz ('mowbajl/mobile'). Għalhekk, ġie deċiż li minflok listi twal ta' kliem li trid toqgħod tirreferi għalihom kull darba, ikun aħjar jekk jingħataw ftit linji gwida li tista' tiftakarhom u tapplikahom fil-kuntest tal-kitba tiegħek.

5. Meta niġi biex nikteb kelma la Maltija, x'inħuma r-regoli li għandi nimxi magħhom?

Imxi mar-regoli uffiċċiali tal-kitba tal-Malti. Għal aktar dettalji ara t-Taqsima 6 tad-Deciżjonijiet 2 li tispjega pass pass kif jinkiteb dan il-kliem.

6. Meta l-kliem inħallih bl-Ingliz għandi nimmarkah?

Le, timmarkahx bil-virgoletti jew bil-korsiv. Iżda f'materjal maħsub għal tfal ta' età bikrija, dan il-kliem jista' jkun immarkat biex nilqgħu għal xi diffikultajiet li jistgħu jiltaqqgħu magħhom.

Id-Deciżjonijiet 2 f'sentenza

B'mod ġenerali:

Meta tikteb għandek il-libertà tagħżel jekk kelma mill-Ingliz **li mhix integrata** fil-grammatika tal-Malti, tħallihha kif inhi ('wire', 'mascara') jew tiktibhiex la Maltija ('wajer', 'maskara'), imma trid tiktibha la Maltija meta toqgħod għall-grammatika tal-Malti ('kejkijiet', 'niskorja'), u tħallihha bl-Ingliz meta tkun komposta ('dry cleaning', 'jackhammer') jew jekk, meta tiktibha la Maltija, tinbidel wisq mill-forma originali tagħha bl-Ingliz ('aerial' flok 'erjal', 'squirrel' flok 'skwiril').

PARTI Ċ

TABELLA SKEMATIKA ĜENERALI

Hawn qed jingħataw biss il-passi prinċipali. Mhumiex inkluži l-każijiet kollha spjegati f'Parti B ta' dan ir-rapport.

A

LIEMA KELMA NUŽA?

Jekk kelma mill-Ingliz...

1

nista' nuža minflokha kelma oħra stabbilita fil-Malti li taqdini tajeb għall-istess tifsira eż. **biljett** minflok **ticket**

ma nužahieq

2

neħtiegħha tassew fil-kuntest li jkoll eż. **taħdit/diskors** vs **chatting**

nužaha

B

KIF SE NIKTIBHA?

Jekk se nuža l-kelma mill-Ingliz...

1

inħalliha miktuba bl-Ingliz

jekk hija kelma komposta minn żewġ kelmiet jew aktar eż. **windscreen**, **roundabout**, **shock absorber**, **fire extinguisher**, eċċ.

2

niktibha bil-Malti skont ir-regoli stabbiliti tal-ortografija Maltija

jekk hi integrata fil-grammatika Maltija:

a. fin-nomi

ħlief dawk bil-plural mill-Ingliz '-s' eż. **kitla** - **ktielli** għax plural **miksur**, **sors** - **sorsi** għax plural **shih**, **brejk** - **brejkijiet** tal-karozza għax plural **shih**, **mhux minħabba** l-verb **korrispondenti** **'bbrejkja** u **l-aġġettiv/participju** **'bbrejkjat**

(Għan-nomi li jieħdu l-plural mill-Ingliz '-s', ara B3.)

b. fil-verbi

eż. **fajjar** - **fajjarna** - **tfajjar**, **'ċċarġja** - **'ċċarġajna** - **tiċċarġja**

c. fl-aġġettivi/participji

eż. **'iggaraxxjat/a/i**, eċċ.

3

għandi għażla niktibhiex la Maltija jew la Ingliza

jekk mhix integrata fil-grammatika Maltija jew hija nom li jieħu l-plural mill-Ingliz '-s':

fin-nomi u l-aġġettivi/participji

- jekk il-forma miktuba bil-Malti ma titbighedx viż-walment mill-forma Ingliza, nista' niktibha la Maltija eż. **helikopter**, **kamera**, **plastik**, **alkoħol**, eċċ.

- jekk il-forma miktuba bil-Malti titbiegħed viż-walment mill-forma Ingliza, aħjar inħalliha miktuba bl-Ingliz eż. **foundation**, **shutter**, **drapp plain**, eċċ.

ċ

GHANDI NIMMARKAH?

Jekk se nħalli l-kelma bl-Ingliz...

1

fil-kitba u f'dokumenti/grafika elettronika u ppubblikata

ma nimmarkahieq

2

f'kuntest pedagoġiku u/jew f'materjal maħsub għal tfal ta' età bikrija

nista' nimmarkaha
bil-virgoletti, korsiv jew b'xi mod ieħor

DECIJONIJIET 2

tal-Kunsill Nazzjonali tal-Isien Malti
dwar il-Kitba tal-Kliem mill-Ingliż fil-Malti
2018

KRONOLOGIJA

ORTOGRAFIJA
TRADUTTURI PUBBLIKATURI
GAZETTI STUDENTI XANDIR POLITICI
GHALLIEMA XANDARA KLIEM KITIEBA
MALTI PUBBLIKU INGLIZ RADU SELF KITBA
GURNALISTI STUDENTI STAMPA TELEVIZJONI
TRADUZZJONIJIET QARREJJA TAL-PROVI
TELEVIZJONI STUDENTI STAMPA

Il-Kunsill Nazzjonali
tal-Isien Malti

1984

2007

charge (n)	iftaqnejt br-charge'	061100_02
charter	if-taqnejt biex-jaqnejt, pieħad hanut	061100_10
charter	if-Charter tad-darbiex	061100_06
charter	ħarru n-nic-chasser'	061100_18
check (v)	jeġu fuq-kunċiha jaġi-piċċekkaw	061102_01
checkmate	johor jiddejja fuq-kunċiha jaġi-piċċekkaw	061106_06
checkups	tagħniha ic-chet-upx regolari b-tnejiet	061101_09
cheque	taqqiex-ċekk	061113_14
cheque	Lm-ġoġi n-nu u cekkijiet	061113_19
chewing gum	minn-halliha li kella "chewing gum"	061106_18
coach (n)	1. kien-żieġi ta'-ħalli 2. jaġi jaġi-piċċekkaw	061103_36
coach	l-ikkejwja li jaġi jaġi-piċċekkaw	061103_39
coach(es) (n)	għaliex-coach jiddejja	061102_23
coach(es) (n)	żewi' kowċċas kwalifikati	061102_27
coach(es) (n)	żewi' kowċċas kwalifikati olha	061102_28
coach(es) (n)	tal-faxx, tal-coach, tal-żiegħi	061102_13
coach(es) (n)	ix-xxi t-ta' "coachup" għal-shuttle service	061113_23
coaching	mill-staff tal-coaching	061108_30
coast guard	il-koċċa, il-koċċa, il-koċċa, Coast Guard	061113_39
coat	laibes/Puff u Koyet Simġadha	061111_30
cocktail	il-cocktail huwa idha! qiegħi-sewej	061101_15
compact discs	għandek "cocktail" għal-insejje serju	061113_07
complaints office	każi li għalli minn il-Complaints Office'	061100_02
comprehension	pixxa "comprehension" tal-vettura	061106_30
computer	permix ta'-komputer	061103_27
computer	ta' kompjuter iċċompliżiżza ta' Sophie	061111_30
computers	sistema kompjuteri	061111_30
computers	tiġi jaġi ta' computers	061103_27
computing	fil-computing u information systems'	061103_23
computing	"Computing, Robotics, Management	061103_23

INKOMPLU NNAQQSU L-INĆERTEZZI

L-eż-żejjixxi tant mitlub u mixtieq mill-pubbliku li kien imiss wara d-Deċiżjonijiet 1, tal-varjanti ortografiċi fil-Malti, kien dak tad-Deċiżjonijiet 2 fuq il-kitba tal-kliem mill-Ingliz fil-Malti. Għall-ortografija ta' dan il-kliem kellna l-pożizzjoni uffiċjali tal-Akkademja tal-Malti fiż-Żieda mat-Tagħrif fuq il-Kitba Maltija tal-1984 li, minkejja li kienet tagħti xi linji gwida, dawn kienu wisgħin u vagi, tant li maž-żmien qanqlu l-inċerzezzi u nuqqas ta' qbil fuq l-interpretazzjoni tagħhom. Dan kien ta' tfixkil għal min ikun jikteb bil-Malti. Hija ħaġa naturali li, maž-żmien, regola tiġi emendata u aġġornata għax is-soċċjetà u l-lingwa jkomplu jiżviluppaw.

KONSULTAZZJONI

Fid-dawl ta' dan, f'Diċembru 2007, il-Kunsill tal-Malti bl-ghajjnuna tal-istudenti tal-kors universitarju fil-qari tal-provi bil-Malti, li jorganizza bi shab mad-Dipartiment tal-Malti fl-Università, ġabar **lista ta' madwar 2000 kelma mill-Ingliz** minn gazzetta lokali. Dan il-kampjun serva ta' indikazzjoni ta' kif - fil-fatt - kien qed jinkiteb il-kliem f'kuntest ġurnalistiku Malti.

Fl-istess xahar, il-Kunsill bagħat **stedina** lil diversi awturi magħrufa, għalliema, tradutturi, qarrejja tal-provi u pubblikaturi biex jagħtu fehmiethom fuq din il-lista ta' kliem u fuq il-kitba tal-kliem mill-Ingliz ħalli jkunu ta' għajnejna fid-diskussjoni. Għaliha wieġbu **35 persuna** li fissru l-opinjoni tagħhom fi ktiba. Dawn kienu:

Agius Muscat Anton	Felice Pace Joe
Agius Muscat David	Fenech Joseph D.
Aquilina Pawlu	Friggieri Joe
Attard Josette	Gatt Mary Rose
Axiaq Joseph	Grima Kenneth
Azzopardi Carmel	Izzo Clarke Joseph
Borg Albert	Mercieca Frank
Briffa Charles	Mifsud Manwel
Brincat Joseph M.	Muscat David
Cachia Carm C.	Pace Thomas
Caruana John	Spagnol Michael
Cassar Anton	Spiteri Charles B.
Cassar Mario	Tabone Vassallo Mario
Cauchi Carmel G.	Teuma Edmund
Chircop Joseph	Vassallo Mario
Fabri Ray	Vella Charles
Farrugia Carlo	Zahra Trevor
Farrugia George	

1 Il-Kunsill Nazzjonali tal-Ilsien Malti ġie stabbilit fl-2005 biex, fost l-oħrajn, "jagħmel kull aġġornament li jkun meħtieġ fl-ortografija tal-Ilsien Malti u, minn żmien għal ieħor, skont il-htiega, jistabbilixxi l-mod kif għandu jinkiteb il-kliem qidid fil-Malti u l-Kitba korretta ta' kliem u frażiżiet li jidħlu fil-Malti minn ilsna oħra." Qabel l-2005 dan il-qasam kienet tieħu hsiebu l-Akkademja tal-Malti imma bl-Att dwar I-Ilsien Malti (2004, Taqsima II 5(2)) huwa il-Kunsill tal-Malti, entità governattiva, li sar responsabbli minn dan l-aspett lingwistiku.

L-Akkademja tal-Malti, organizzazzjoni volontarja, illum taħdem aktar fuq il-qasam letterarju tal-Malti.

2008

F'April 2008, il-Kunsill ippubblika dokument għad-diskussjoni

'innaqqsu l-inċerzezzi 2' bil-ġabru ta' dawn il-35 fehma.

Dawn kollha tawna ħafna x'niflu u x'niddiskutu.

Dan id-dokument inħareg għas-seminar pubbliku li I-Kunsill tal-Malti organizza fit-**12 ta' April 2008**. Għaliex attendew 'il fuq minn **300 ruħ**. It-tweġiġa mħeġġa kif ukoll il-varjetà u l-validità tal-argumenti li tqajmu fil-fehmiet miktuba u tul id-diskussionijiet tas-seminar għamlulna l-kuragg biex inkomplu **nikkonsultaw ma' nies minn setturi differenti**, bħall-għalliema ta' kull livell akademiku, it-tradutturi u l-qarrejja tal-provi, l-awturi u l-pubblikaturi, il-ġurnalisti u x-xandara, u l-impiegati tas-servizz pubbliki li f'xogħolhom jikkommun bi I-siġġi.

Wara dan is-seminar, il-Kunsill temm l-ewwel terminu u kellu jistenna ffit mhux ħażin biex jerġa' jkun kostitwit bil-membri l-ġoddha għat-tieni terminu tiegħi. Sadattant, ix-xogħol ma waqafx u l-amministrazzjoni eżekkutiva tal-Kunsill baqgħet tieħu sehem f'diversi programmi **fuq ir-radju u t-televiżjoni** biex tkompli tisma' u tiddiskuti mal-pubbliku. Komplejnej nanalizzaw ukoll l-artikli u l-ittri li kienu qed jidhru b'rasha mas-suġġett **fil-gazzetti u fuq l-internet**.

KUMITAT KONSULTATTIV

F'Ottubru 2010 twaqqaf **kumitat ta' 10 persuni minn**

oqsma differenti tal-ħajja biex jirriċerkaw aktar is-suġġett u jgħarblu l-fehmiet stampati fid-dokument għad-diskussjoni, oħra jnib mibgħuta direttament lill-Kunsill minn żmien għal żmien, u l-fehmiet tal-pubbliku fil-gazzetti u l-internet. Dan il-Kumitat kien magħmul minn **lingwisti, għalliema (mill-qasam tal-Malti u mhumiex), ġurnalisti, nies mill-qasam tal-Ingliż, awturi u rappreżentant mill-Kunsill**. Bejn l-2010 u l-2011 saru **22 laqgħa**.

Il-membri tal-Kumitat kienu:

Prof. Albert Borg (Kap), Dr George Farrugia (Segretarju), Carmel Azzopardi, Donna Borg, Dr Immanuel Mifsud, Mary Rose Mifsud, Steve Mifsud, Trevor Zahra u John Zammit.

Fl-**2011**, membri mill-Kumitat hadu sehem ukoll f'numru ta' **laqgħat mal-ġħalliema f'livelli u fi skejjel differenti tal-Istat, tal-Knisja u Indipendenti u mal-ġenituri**, u matulhom komplew jisimghu l-fehmiet tagħihom fuq is-suġġett.

F'**Jannar 2012** tfassal dokument biex iservi ta' **abbozz għad-diskussjoni** fi ħdan il-Kunsill tal-Malti.

Sadattant, il-Kunsill xtaq li jkompli jiltaqa' u jisma' aktar nies minn setturi differenti, bħall-**impiegati tas-servizz pubbliku u oħra jnib mill-istituzzjonijiet Ewropej**. Dan għamlu f'konferenzi, korsijiet u f'laqgħat oħra li organizza. Problema serja u artikulata bħal din titlob diskussjoni serja, inkluživa u fit-tul.

KUMITAT TEKNIKU

Wara li, f'Lulju 2013, il-Kunsill għaddha għall-ħatra tat-tielet terminu tiegħi, f'**Jannar 2014** inħasset il-ħtieġa li jinħatar kumitat iehor aktar tekniku ffurmat minn **7 persuni** mill-oqsma tal-**lingwistika, il-qari tal-provi, l-edukazzjoni, l-Ingliż, il-liġi u l-arti** biex jgħarbel u jirfin il-**abbozz li tħejja mill-ewwel grupp u jikkunsidra l-kummenti tal-membri tal-Kunsill**. Kompli jiddiskuti wkoll xi punti pendentni.

2008

2010

2011

2012

2013

2014

2015

2016

2017

2018

Il-membri ta' dan il-Kumitat kienu:

Prof. Albert Borg (Kap), Dr George Farrugia (Segretarju), Dr Simone Inguanez, Saviour Sam Agius, George Mifsud, Prof. Manwel Mifsud, Dr Michael Spagnol u Malcolm J. Naudi (li ma setax jibqa' jipparteċipa).

Bejn I-2014 u I-2016 il-Kumitat għamel **25 laqgħa**, minbarra numru ta' laqgħat tekniċi oħra bejn membri fi ħdan I-istess Kumitat biex jabbozzaw dokument bil-proposti finali għall-Kunsill.

Fl-24 ta' Marzu 2015, il-Kunsill tal-Malti kien mistieden mill-Akkademja tal-Malti biex jiddiskuti s-suġġett mal-membri tagħha, **mal-awturi u l-pubblifikaturi**. Din il-laqgħa saret f'Dar I-Ewropa, il-Belt.

Sar ukoll **stħarrig kwantitattiv** bi kwestjonarju mfassal apposta dwar punti partikolari marbuta mal-kitba tal-kliem mill-Ingliż fil-Malti ma' **studenti tal-primarja, is-sekondarja u l-postsekondarja, għalliema, u tradutturi**.

F'Mejju 2016 il-Kumitat ippreżenta l-proposti li wasal għalihom lill-membri tal-Kunsill. Wara li ġew diskussi, thejjew fi prezentazzjoni għal seminar pubbliku ieħor.

Fit-18 ta' Ĝunju 2016 sar seminar għall-aħħar stadju ta' konsultazzjoni li matulu l-Kunsill laqqa' lil kull min hu interessa biex **jippreżenta l-proposti tiegħu u jisma' lill-pubbliku dwarhom** qabel jippubblika d-Deciżjonijiet 2. Is-seminar ixxandar dirett fuq l-internet biex ikun jista' jiġi segwit ukoll mill-Maltin li **jgħixu barra, bħat-tradutturi u l-qarrejja tal-provi tal-istituzzjonijiet Ewropej, l-emigranti, l-anzjani u l-Għawdexin** li ma setgħux jattendu.

Qabel u dakħinhar tas-seminar kompla jitqassam il-kwestjonarju lil aktar nies biex jiġi aċċertat li l-Kunsill ikun verament **sema' lill kull min xtaq jikkontribwixxi**.

Il-Kumitat tal-Kunsill li hadem fuq id-Deciżjonijiet 2 **kompli jiddiskuti l-kummenti u s-suġġerimenti** li ħarġu minn dan it-tieni seminar pubbliku u baqa' jiltaqqa' ma' nies minn setturi differenti biex jieħu l-fekkien tagħhom fuqhom. Fi Frar 2017, fis-sit tal-Kunsill ittellā abbozz tar-rapport tad-Deciżjonijiet 2 għall-konsultazzjoni finali biex min ma setax jattendi s-seminar **ikollu l-opportunità jgħid tiegħu wkoll**.

Sadattant, ġiet emadata l-liġi tal-Malti u l-Kunsill għadda għar-raba' terminu tiegħu. Il-Kunsill il-ġdid id-deċċieda li **jestendi l-perjodu tal-konsultazzjoni sa tmiem I-2017**.

ID-DECIŻJONIJIET 2

F'Marzu 2018, il-Kunsill approva id-Deciżjonijiet 2 u wara li ġew finalizzati u editjati, **saru uffiċjali** bil-pubblikkazzjoni tagħhom fil-Gazzetta tal-Gvern tal-11 ta' Dicembru 2018. Wara **konsultazzjoni mal-pubblikaturi u numru ta' għalliema**, ġie deċiż li jingħata **moratorju ta' 5 snin** sakemm dawn id-Deciżjonijiet jindraw u **jidħlu fis-seħħ fil-11 ta' Dicembru 2023**.

Id-Deciżjonijiet 2 jieħdu post 'Taqsima B. Regoli Fundamentali' taż-Żieda mat-Tagħrif tal-Akkademja tal-Malti (1984).

Il-Kunsill Nazzjonali tal-Isien Malti **jirringrazza lill kull min ha sehem fl-eż-żejt** twil ta' konsultazzjoni billi esprima fehemtu direttament miegħu jew fil-meżzi tax-xandir u l-istampa. B'hekk id-diskussjoni setgħet tkun **aktar mifruxa u twassal għal proposti aktar maturi**. Il-fehma ta' kulħadd **tiswa** u l-Kunsill **semagħha u studjaha**.

*Qisna l-fehma ta' kulħadd, imma minħabba
n-natura tas-suġġett li kellna quddiemna,
ma kienx hemm soluzzjoni waħda ideali
u għalhekk kellna ninsġu flimkien sensiela ta' kompromessi
li kemm jista' jkun jirrispettaw is-serjetà akademika
u l-konsistenza, ir-regoli stabbiliti tal-kitba Maltija u li, fl-istess ħin,
jirriflettu l-aspirazzjonijiet popolari murija mill-pubbliku.*

kunsilltalmali@gov.mt
www.kunsilltalmali.gov.mt

